

30 1921

SZABOLCSI SZEMLE

FŐSZERKESZTŐ: SZOHOR PÁL
· SZERKESZTŐK ·
· SZENTMIKLÓSI PÉTER ·
· BELOHORSZKY FERENC ·

A SZABOLCSVÁRMEGYEI BÉSENYEI KÖR ·
· KIADVÁNYA · NYIREGYHÁZA ·

IV. évfolyam

1937

Karácsony

Ára: 1 pengő.

TARTALOM

	Oldal.
Szohor Pál: Nyiregyházi tükör	137
Országok — női szemmel	
a) Szohor Pálné: Finnország szociális viszonyai	140
b) Magyaryné: Németország női szemmel	143
Vietórisz István: Irodalomtörténeti galéria	145
Margócsy Emilné: Tragédia a Luther házban	148
Csuka Zoltán versei	153
Dr. Sziklay László: Kelen László	155
Dr. Belohorszky Ferenc: Bessenyei problémák	159
Nagyváthy József ve se	170
Dunai: Középeurópa szellemi problémái	171
Eördegh Béla: A mesék meséje	175
Kováts Erzsébet: Jancsi, a könyvbarát	179
Magyar néző	
Rába László: Egységes nemzetszemléletet irodalmunkba	182
Dr. Belohorszky Ferenc: Irányított irodalomtörténet	184
Dr. Sziklay László: Kisebbségi nyilatkozat rólunk	185
Holmi	187

A magyarság sorsdöntő óráit éli; a tizenkettedik órában kell a köztudatot korszerűvé tenni és a lappangó szellemi erőket táborba szőlítani. A Nyírség minden friss, életerős hajtását bemutatni s a szabolcsi kultúra minden jelentős mozzanatáról tájékoztatni a nagyközönséget, ez a

SZABOLCSI SZEMLE

célja. Közönséget, irodalmi, művészi köztudatot akar nevelni, amelynek számára a szellemi élet az igazi hatalom. Hasábjain a Nyírség, a szabolcsi élet legkiválóbb és legmagyarabb egyéniségei találkoznak a magyar életet a szabolcsi földön irányító kultúrértékekkel. Cikkeinek tárgyát és súlyát a nagyközönséghez szabja, érdekességét a mai életkörhöz, a művészi formáját pedig a legszélesebbkörű olvasótáborához.

A Szabolcsi Szemle a Szabolcsvárnegyzei Bessenyei Kör hivatalos lapja.

A kör tagjai közül azok, akik tagdíjukat befizették, a Szabolcsi Szemlét két pengőért tagilletményképen kapják.

Előfizetési díj nem tagoknak egy évre: 3 pengő. Kettős szám ára: 1 pengő.

A Szabolcsi Szemle évenként tíz számban jelenik meg.

A szerkesztőbizottság elnöke: a Bessenyei Kör irodalmi szakosztályának elnöke, dr. Horthy István.

A szerkesztőbizottság tagjai: Aradvári Béla, dr. Barbély Mihály, dr. Barbély Sándor, dr. Kelen László (Nagykálló), Margócsy Emilné, dr. Méreyné Juhász Margit, Rába László, dr. Schárbert Annin, dr. Spányi Géza, Szigeti Sándor, dr. Sziklay László, dr. Vietórisz József.

Kiadó: Bata Sándor, az Ujságbolt tulajdonosa, Nyíregyháza.

Kéziratokat a főszerkesztő címére kell küldeni: (Nyíregyháza, Városháza)
Kéziratokat nem adunk vissza. Megrendelni Nyíregyházán a kiadónál lehet.

A Bessenyei érmet rajzolta: Szalay Pál, a címlapot tervezte: Tóth I. Lajos.

NYIREGYHÁZI TÜKÖR

2.

Szabolcsvármegye és Trianon. Szabolcsi kivándorlók.

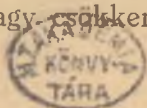
Szabolcs vármegye és Trianon. Szabolcs vármegye területe a Trianoni békekötés előtt 4.637 négyzetkilométerre terjedt, melyből a békekötés elszakított 69 négyzetkilométert, vagyis a régi területének 1.5 %-át. Népesége pedig az 1910 évi népszámlálás szerint 319.818 lélek volt, melyből az elszakított területhez 3 479 lélek tartozott, vagyis a népesség 1.1 %-a. Népsűrűsége a békekötés előtt négyzetkilométerenként 69 lakos volt, ami a megcsonkítás folytán 69.2-re emelkedett.

A Szabolcs vármegyével közigazgatásilag egyelőre egyesített Ung vármegye területe a trianoni békekötés előtt 3.220 négyzetkilométerre terjedt, melyből a békekötés után csak 13 négyzetkilométer maradt meg, vagyis elszakították régi területének 99.6 %-át. Népesége pedig az 1910 évi népszámlálás szerint 162.089 lélek volt, melyből a békekötés után csak 1.182 lélek maradt meg, tehát elvesztette régi népességének 99.3 %-át s míg Trianon előtt népsűrűsége négyzetkilométerenként 50.2 lakos volt, addig ez a megcsonkítás után visszamaradt 13 négyzetkilométeren 90.9-re emelkedett.

Szabolcs és Ung így a trianoni béke által megcsonkított vármegyék két szélsőségét képviselik, mert valamennyi megcsonkított vármegye közül legkevesebbet veszített Szabolcs és legtöbbit Ung. Szabolcshoz legközelebb Győr vármegye áll, mely területének 5.6 %-át és népességének 5.3 %-át veszítette el. Ungot pedig legjobban megközelíti a veszteségben — sőt az elszakított népesség szempontjából legfájdalmasabban vérzik — Pozsony vármegye, mely területének 98.9 %-át és népességének 99.5 százalékát veszítette el. Megcsonkítás nélkül a régi 63 magyarországi vármegye közül csak 10 került ki a trianoni béke gyilkos kése alól s általában a régi vármegyék területeinek 72.1 %-át, népességüknek pedig 66.9 százalékát veszítették el. Mégis az elszakított területek lakossága gyérebb volt, mert a trianoni béke előtt a magyar vármegyék népsűrűsége négyzetkilométerenként 58.3 lakos volt, addig e népsűrűség a csonkaország vármegyéiben 69.3-ra emelkedett.

• •

Szabolcsi kivándorlók. Itt nem csupán azokról lesz szó, akik idegen országba vagy világrészbe utaznak kenyeret keresni, hanem inkább arról a különös vándorlási folyamatról, mely az ország egyes vidékei, főként falvak és városok között jelentkezik. Ha a népesség nem volna folyton vándorúton, akkor a lakosság lélekszáma a születések és halálozások egymáshoz viszonyított aránya szerint emelkedne vagy csökkenne.

Szabolcs vármegyénk az 1920 évben 339.556 lakosa volt, mely 10 év multán az 1930 évre 394.924 lakosra emelkedett s így a tényleges szaporodás 55.368 lélek volt. Ez a szaporodás 16,3 százalékot jelent, melynél jobb eredményt kizárólag Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye tud felmutatni, ahol a tényleges szaporodás 18,5 % volt. E két adat azonban az összehasonlításra alig alkalmas, mert a pestkörnyéki városok és községek lakossága — a főváros felszívó ereje következtében — ezen idő alatt jóformán megkétszereződött. Szabolcs népességének ez a tényleges szaporodása igen biztató jelenség, hiszen a vármegyénk országos átlaga csak 8,7 % volt. Legrosszabb helyen Tolna vármegye áll, ahol a tényleges szaporodás csak 1,3 %-ot mutat.

Szabolcsvármegyét részletezve legnagyobb tényleges szaporodást a nyirbogdányi járásban találunk, ahol ez 20,9 %-ra emelkedett. Ebben Nyiregyháza hatása is jelentkezik, mert a szaporodás zömét Oros, Nyirpazony, Nyírszöllős és Kótaj szolgáltatja, ahol sokan a város közelsége miatt telepednek meg. Második helyen a ligetaljai járás áll, 19,8 %-kal s csak úgy következik a harmadik helyen Nyiregyháza 18,4 %-kal. Pedig ez is messze kimagasló eredmény, mert a megyei városok országos átlaga csak 10 %. Legrosszabb a tiszai járás 9,9 %-kal, De még ez a legrosszabb járásunk is meghaladja a vármegyék országos átlagát. E járásban találunk olyan községet, mint Gemzse, melynek lakossága 11,8 %-kal csökkent. Különben az egész vármegyében csak négy községnek csökkent a lakossága, mégpedig Gemzse, Kislónya (9,4%), Mátyus (8%) és Nyirpilis (0,4%). A legnagyobb tényleges szaporodást pedig Nyirmártonfalván találjuk, amelynek lakossága 40,6 %-al emelkedett.

Szabolcsvármegyének ebben az évtizedben természetes szaporodása — vagyis a születések és halálos esetek közötti különbség — 69.762 lélek volt, ami 20,5 %-nyi természetes szaporodás jelent. Ha a tényleges szaporodásnál Szabolcs csak a második helyre került is, itt azonban verhetetlenül első; tehát kimondhatjuk az igazságot: *Szabolcs a legszaporább vármegye.* Utána Szatmár következik 18,7, majd Zemplén 15,3, Hajdu 13,3 és Bihar 13,2 %-kal. A vármegyék természetes szaporodásának országos átlaga csak 11,5 százalék.

A vármegyét részekre bontva legnagyobb szaporodást a nyirbaktai járásban találunk, 26 százalék; legrosszabb pedig a tiszai járás 18,7 %-kal, persze ez a legrosszabb is messze felülmúlja a vármegyék országos átlagát. A természetes szaporodást a városok növekedésével egyre csökken s így ne csodálkozzunk, ha Nyiregyháza is csak 10,8 százalékot tud felmutatni. De ez igen jó eredmény, mert az országos átlag a fővárosban 0,1, a törvényhatósági joggal felruházott városokban 2,1, a megyei városokban pedig 6,1 százalék volt. A legnagyobb természetes szaporodást Magy (33,1%) és Kállósején (32,7%) községben találjuk. Ez a két község egyébként az egész országban a második és harmadik

helyet foglalja el, mert az elsőség a pestmegyei Pilisszentlászló községé, ahol természetes szaporodás 37.6 százalék volt.

Ha most ezek után egybevetjük a természetes és tényleges szaporulat közötti különbséget, akkor a népesség vándorlásának érdekes tünetével állunk szemben. Szabolcsvármegye természetes szaporodása — 1920-tól 1930 évig — 69,762 lélek volt s minthogy a tényleges szaporulat csak 55,368 lelket mutat fel, ennél fogva 10 esztendő alatt 14,394 lakos kivándorolt a vármegyéből. Tehát a vármegye lakosságának 4.2 %-a vándorolt el. Ez a kivándorlási folyamat különben általános jelenség a vármegyékben és csupán kettő: Bács-Bodrog, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye dicsekedik azzal, hogy bevándorlói vannak. Legnagyobb kivándorlást Vas vármegyében találunk, mely lakosságának 9.2 százalékát veszítette el. A lakosság elhagyja a községeket és a városok felé halad, amit legjobban bizonyít az, hogy a községek a kivándorlás révén átlagosan lakosságuknak 4.1 százalékát veszítették el, míg a megyei városok lakossága 3.9 százalékkal, a törvényhatósági joggal felruházott városoké pedig 6.7 százalékkal növekedett.

Szabolcsvármegyében egyedül Nyíregyházának vannak bevándorlói, ahol a lakosság ezen a révén 7.6 százalékkal, vagyis 3,310 lélekkel növekedett, a járások mind veszítettek, mégpedig legtöbbet a nyírbaktai járás (2,316 lelket, a lakosság 9.5 %-át), legkevesebbet pedig a nyírbogdányi járás (1,308 lelket, a lakosság 3.5 %-át). A községek között az első helyen Érpatak áll, ahol a lakosság bevándorlás révén 337 lélekkel, tehát 16 százalékkal növekedett, míg a legnagyobb veszteséget Gemzse község szenvedte, mely 254 lélek kivándorlásával, lakosságának 29.7 százalékát veszítette el.

3.

A benzinkutak forgalma Nyíregyházán, Debrecenben és Miskolcon.

A közelmúltban e cikksorozatomban — a Magyar Statisztikai Szemle adatgyűjtése alapján — foglalkoztam Nyíregyháza, Debrecen és Miskolc gépjármű állományával. E kis tanulmány eredményei nem voltak vigasztalók, mert míg a nyíregyházi gépjármű területben 462 gépkocsit tartanak nyilván, tehát minden 1,178 lélekre esik egy-egy gépkocsi, addig a debreceni területben 715 gépkocsit s így minden 659 lélekre, a miskolci területben pedig 910 gépkocsit s így minden 654 lélekre esik egy-egy gépkocsi. Mivel a vidéki gépjármű területben átlag minden 564-ik személynek volt egy gépkocsija, így az eredmény nagyon kedvezőtlen volt Nyíregyházára.

Most ugyancsak a Magyar Statisztikai Szemlében a benzinkutak 1936 évi forgalmáról találunk nagyon érdekes adatokat. Az egész országban 1,188 benzinkút van üzemben, melyből mindössze 7 működik Nyíregyházán és 16 a vármegye különböző községeiben. A kutakon át kiszolgáltattott benzin és benzinszesz-

keverék mennyisége az egész országban 26,890.653 liter volt, melynek több, mint felét egymagában Budapest fogyasztja el. A főváros 231 kútján át ugyanis 14,351,091 litert szolgáltatott ki, tehát a vidékre az eladott összes mennyiség felénél kevesebb része esik.

A vidéki városokat vizsgálva első helyen Pécs-et találjuk 808,738 literrel; második helyen Győrt 619.823 literrel; harmadik helyen Kíspestet 501.417 literrel; negyedik helyen Miskolcot 451.682 literrel; ötödik helyen Pestszenterzsébetet 419.340 literrel; hatodik helyen Szombathelyt 317.261 literrel; hetedik helyen Sopront 315.559 literrel és nyolcadik helyen Nyíregyházát 295.138 literrel. A kétszázezer litert meghaladja még, de csak Nyíregyháza után következik Gyöngyös, Szeged, Kaposvár, Debrecen (225.522), Székesfehérvár és Újpest.

Amilyen kedvezőtlen volt Nyíregyházára nézve a gépjármű állomány, olyan meglepően előkelő hely jutott nekünk a kutakon át kiszolgáltattott benzín szempontjából. Hasonlítsuk megint össze a három Kelet-magyarországi várost: Debrecen-t, Miskolcot és Nyíregyházát. Ezek szerint a debreceni 14 kúton keresztül eladtak 225.522 litert, a mikolci 14 kúton keresztül 451.682 liter és végül a nyíregyházi 7 kúton keresztül 295.138 liter benzint; illetve benzinszesz keveréket. Miskolc véleményem szerint azért van előnyösebb helyzetben, mert ez a Bükkhegység kirándulásainak elosztó helye. Debrecen pedig jórészt átvonulópontnak kell tekintenünk a gépkocsiforgalom szempontjából.

Szabolcsvármegye 16 benzinkútján mindössze 105.153 liter benzint szolgáltatott ki, de még így is megelőzi Abauj-Torna, Bács Bodrog, Bihar, Csanád, Csongrád, Hajdu (47.457 liter), Nógrád és Zemplén vármegyéket. Ha most a három város mintájára összehasonlítjuk Borsod, Hajdu és Szabolcs vármegyét, ugyanazt a rangsort állapíthatjuk meg, mint Miskolc, Debrecen és Nyíregyháza között. Az élen Borsod vármegye áll, 197.611 literrel, közepe Szabolcs vármegye 105.153 literrel és a harmadik helyre szorul Hajdu vármegye 47.457 literrel. Egyébként Hajdu vármegyénél kisebb forgalmat egyedül Csongrád vármegyében találunk (23.068 liter).

SZOHOR PÁL

ORSZÁGOK — NŐI SZEMMEL

1. FINNORSZÁG SZOCIÁLIS VISZONYAI

Amikor ez év tavaszán először vetődött fel a kérdés, hogy nyári szabadságunkat Finnországban, vagy amint ők magukat nevezik — Suomessa töltsük, az érzelmek egész skálája viharzott el bennem. Kezdve a kíváncsiságtól egészen a félelel, hogy

milyen nagy csalódás fog majd érni minket, mindent végig gondoltam. Minél inkább közeledett az elutazás napja, annyival szálítottam le az igényeimet, — az utazást illetőleg. És talán ez a félelemmel teljes közönyös érzés is volt egyik főoka annak, hogy részint a káprázatos benyomások soha el nem muló nyomaival, részint az új rokon tökéletesebb lelkivilágának megismerésével és bámulatával az a kimondhatlanul kellemes meglepetés ért, — amit még egyetlen utazásom alatt a magam lelkivilágában nem tapasztaltam, hogy t. i. egyáltalán nem vágytam haza. Vagyis jobban mondva — olyan csodálatosan meleg otthont kaptunk, és tapasztaltunk finn testvéreinknél, amit csak itthon, a saját magunk által megalkotott otthonunkban lehet feltalálni. Összesűrítve úgy is mondhatnám és ahhoz a képhez lehetne talán leginkább hasonlítani ezt az én lélekemelő csalódásomat, amikor az előkelőnek ismert és kissé elbizakodott gögös nagy úr a szegényebbnek tudott rokonának látogatását adja vissza. Talán az időt is sajnálja amit ott elfecsérel. — Es most jön a csalódás, a hirneves és igényes rokon — mi magyarok találtunk egy lelkiekben gazdag, szellemileg sokkal magasabb fokon álló, boldog és gondtalan nemzetet, akinek még a legegyszerűbb földmunkás embere is példaképül állhat előttünk.

A tökéletes rend, szigorú kötelességteljesítés, a munkának feltétlen megbecsülése, — értékelése, de nem túlértékelése, ki-mért és derűs udvariasság, tolakodás mentes utbaigazítás — soha nem látott becsületesség, és a jámbor vallásosságnak egy tiszta, talán krisztusi megnyilvánulása jellemzi a finn népet.

Ez a jellembeli magasabbrendűség eredményezte azt a remek következményekkel járó helyzetet, hogy dacára az orosz elnyomás évszázadainak, a finn nép lépést tartott a nyugateurópai műveltséggel, sőt sok tekintetben meghaladta szomszédait. Szilárd és megközelíthetetlen maradt a cári uralom alatt s oly félelmissé tette magát a cári udvarban, hogy a világháborúban nem mertek finn ezredeket harcvonalba állítani. A jelenkor legborzalmasabb 4 évét tehát átaludták, rossz álmok nélkül és megerősödve nemzeti érzésükben a legelső résen, amely a nagy orosz birodalom egységét megbontotta, önálló nemzeti létüket virágba borították. — Egység, hazaszeretet és Istenfélelem az alapja a mai Suominak.

Tisztelik Istent nemcsak külszínben, hanem olyan mély vallásossággal, amit talán sehol sem tapasztaltam. Hitükért, vallásos intézményeikért oly nagy anyagi áldozatokra képesek, amit talán úgy lehetne jellemezni : „Nem sokat vagy nagyot tesznek Istenért, hanem mindent a jó Istenért cselekesznek”.

Ez okozza náluk azt, hogy az emberek közelebb vannak egymáshoz, mint másutt. Hiszen Isten előtt minden ember egyforma. Ez az elv érvényesül pl. vallásos egyesületeiknél, amit személyesen volt szerencsém tapasztalni. Egy este, napvilágos este volt, a finn leányok vallásos összejövetelére mentünk. Az egyik előadást egy egyetemi hallgató, a másikat egy nagy árú-

ház kiszolgáló leánya tartotta. Mi megdöbbenve kerestük egymás szemében a csodálatot. Pedig így van ez jól, mindnyájan egyképpen érünk Isten felé. És a jó Isten éppen olyan kedvesen veszi a művelt ember gyönyörű imáit, mint a koldús éhes fohászait, csak tiszta lélekkel hozzá itt is, ott is.

A tiszta és fennkölt lélekről vezetőik gondoskodnak fedhetetlen életükkel, nagyszerű példaadásukkal és a nép szellemi művelésével. Nincs analfabétájuk, de a lakosság legnagyobb része gimnáziumot végez. Majdnem minden nagyobb faluban van Népfőiskola, ahol minden ember megkapja a saját érdeklődése kielégítését, — s nem okoz gondot senkinek, hogy az egyik szónok a vezető lelkész, a másik egy arra vállalkozó növendék, — munkaslány, vagy talán azután egy tanárnő. A jelenlegi köztársasági elnök felesége is ilyen népfőiskolát végzett.

Általában véve nagy és állandó haladás, lüktető élet, élénk gyáripár, tevékeny kereskedelem, egyszóval nagyvonalú fejlődés úgy szellemi, mint dologi javakban, — aminek az a következménye, hogy egyáltalán nem ismerik a munkanélküliséget, sőt munkahiány van. A múlt évben lengyel munkásokkal igyekeztek pótolni a hiányt, de a két nép vérmérséklete annyira különbözött, hogy ez nem bizonyult célravezetőnek. Idén sokkal életrevalóbb ötleteket valósítottak meg. Az állam saját költségén hozatja haza az idegenbe elszakadt finn kivándorlókat, hogy ezzel a lehető leg-tökéletesebben pótolja az áldott munkáskéz hiányát.

A munkaidőt is sokkal kedvezőbben osztják be finn testvéreink, igaz, hogy őket erre éppen a körülmények tanították meg. Minden üzlet, iparvállalat, hivatal stb. reggel 9 órakor áll munkába és este 6-ig dolgozik.

Az a nő, (inkább nőkről beszélek) aki pl. fodrászüzletet tart fenn, reggel 9-ig ellátja saját háztartását és este 6-kor becsukva kenyéradó boltját, haza mehet, hogy folytassa otthoni munkakörét. Ehhez még azt is képzeljük el, hogy nyáron este 11-ig nappal van — tehát még 5 órai időt szentelhet vagy a háztartási munkának, vagy a szórakozásának, vagy éppen bibliai magyarázatot tarthat egy-egy ifjúsági egyesületben.

Ami azután a legjobban megkapott: az a tény volt, hogy minden finn dolgozó embernek, legyen az magasrangú tisztviselő, vagy kikötői rakodó munkás, — varrónő, vagy orvos a diakonissza kórházban — jár 3 heti fizetéses szabadság, amit a csodás Tóvidék partján, kis faházakban, teljes csönd és pihenésben tölthet.

Mennyivel tökéletesebb lenne a dolgozó ember munkaszere-tete nálunk is, ha behoznák a nyári szabadságot és a legegyszerűbb ember is tudná, hogy érdemes 11 hónapig húzni az ígát, mert az állam lehetőséget nyújt 3 heti gondtalan üdülésre.

Fentebb említettem, hogy a finn nép értékeli, de nem értékeli túl a munkát. Ezt úgy gondoltam, hogy jóval arányosabban oszlik meg a jövedelem, mint nálunk. Mindenkinek meg van a

létminimuma, de nincsennek mammutjövendelmek. Ebből következik önkényt az a tény, hogy nincs koldus Finnországban, tehát koldusrendezési problémáik sincsenek. Van ellenben önkéntes szesztilalom a vezetőknél és kényszerű szesztilalom a népnél. És ezek miatt a megoldott problémák miatt nincsenek koldusok. Ha pedig ilyen a lét határa, kevesebb a bűnöző ember. A fogházak és fegyházak túlméretezettek, küszöbüket felveri a gyom, mert a férőhelyek egyharmada üres és hiába várja lakóit.

Kérdem ezek után, lehet ebben az országban külön szocializmusról beszélni? Beszélnek a tények, e felsorolt adatok és az, hogy az egész ország egészséges szocializmusra, vagy szebben mondva népijólétre van építve.

* *

Most azt kérdezhetné tőlem valaki, van-e olyan ország a világon, ahol az élethelehetőségek ilyen Eldorádója található? és ahol a nép csupa napsugárban él és minden megvan, amire szükségét bejelenti? Hát lehet ez igaz? Hát semmi árnyék nincs Finnországban? Hát van ilyen boldogság szigete?

Itt is van baj, egy igen nagy veszteség, egy nagy hiány... kevés a gyermek!

És itt álljunk is meg és döntsük el magunkban, mi lehet a jobb? Biztos és kényelmes jelen, de szűkre szabott remények, vagy küzedelmes, verejtékes elkeseredett élet, de acélos ifjúság dús remények, szárba szökkenő virágok?

Én az utóbbit választom!!!

SZOHOR PÁLNÉ

2. NÉMETORSZÁG NŐI SZEMMEL*

Az első benyomás, amelyet a mostani úton kaptam az, hogy két év óta az ország gazdasági ereje, a rend, a közjólét fokozódott, több az autó, több a prémkabát, a színházak tele vannak s jobban öltözött a közönség. Jó ezt személyesen látni és tapasztalni, mert Szovjetországot kivéve, nincs állam, amelyről az ujságaink pártpolitikai állásaiknak megfelelően — annyi egyoldalú tulzást írnának, mint ép Németországról. A hangulat velünk, magyarokkal szemben nem egyöntetű. A háborús emlékek, amikor a két ország együtt küzdött és együtt is vesztette el a háborút, kétség kívül még éreztetik kint a hatásukat szimpátia formájában. Ezt a szimpátiát fokozza az is — és ezt a németek ép olyan jól tudják, mint mi is tudjuk — hogy van egy középeurópai gazdaságpolitikai érdekközösség, amelybe Németország nagy súllyal beletartozik, de amelyben mi is benne vagyunk. Ez a „Mitropa”

* Nyiregyházán az Egyetemet és Főiskolát Végzett Nők Egyesületében tartott előadás.

szellem is mindenesetre a szimpátia, vagy legalább is a megérteni akarás szálait fűzi a két állam és a két nép közé.

Két évvel ezelőtt Németországban jóformán keletkezésében ismertem meg és láttam a mai német nőmozgalom megszervezését. Új női vezetők, új célkitűzések, új keretek voltak kialakulóban. A Frauenwerk akkor a Neukölnnek nevezett külső városrészben egy átalakított épületben volt ideiglenesen elhelyezve. Itt találkoztam először a Reichsfrauen-führerin Gertrud Scholtz-Klink asszonnyal. Két év alatt a Frauenwerk óriásit növekedett. Új, modern épületet, mondhatnám *német női minisztériumot* is kapott a belvároshoz közelebb eső Derfflinger strassen. Ha a fejlődést apró szimptomákon akarnám lemérni, akkor megemlíteném, hogy az a női osztályvezető (dr. Martha Unger), akinek két év előtt még külön szobája sem volt, ma már a maga külön állami autóján sofförrel titkárnővel járja az országot. De ez persze kicsinyesség, aminek csak szimptoma értéke van. Rám legnagyobb hatással az a térkép volt, amit a Derfflinger strassen lévő anyaházban mutatnak be arra nézve, hogy a Frauenwerk birodalomszerte hány úgynevezett Mütterschulét tart fenn. A térképen pici villanylángok gyulnak ki az anyaiskolákkal rendelkező városok helyén. Az egész német térkép ilyen pici lángocskáktól ragyogott.

Ilyen Mütterschulét néztem meg Berlin egyik — régebben nagyon is vörös — munkásnegyedében: Weddingben. Az épületet mintegy 120 év előtt iskolának építették és soká is szolgálta ezt a célt. A háborút követő években népjóléti intézmény és hatósági munkaközvetítő lett. 1936 novemberében alapos átalakítás után Scholtz Klink asszony a weddingi népes munkásnegyed számára anyaiskolává alakította át. Ebben az iskolában nem az anyákat, hanem az anyaiskolák tanerőit képezik ki. Átlag két hétig tart a kiképző kurzus, amelyre Németország minden tartományából átlag 20–25 jelöltet küldenek. A kiképzésük nemcsak gazdasági, egészségügyi, orvosi, pedagógiai, hanem politikai is. A cél az, hogy mindazok a tanerők — és ezeknek a száma, kb. ezerre tehető — akik a Németbirodalom „anyaszolgálatát” (Reichsmütterdienst) végzik, azok egy életben legalább egyszer tartózkodjanak két két hétig itt a Weddingben. Egyébként az intézmény kísérleti helyéül is szolgál a Frauendienst vezetőségének. Természetesen van hozzá anyákat kiképző iskola is csatolva, amely közvetlenül a Frauenwerk központi vezetőségének, a Drefflinger strassei Reichsfrauenführung alá van rendelve. Így a vezetőség állandó kapcsolatot nyert a gyakorlati élettel és nem fordulhat elő az, hogy kipróbálatlan eszméket kísérlelnek meg a népszolgálatnak ebbe a fontos ágába bevezetni.

A weddingi minta-anyaiskola a munkásasszonynak, a parasztasszonynak és általában véve a dolgozó asszonynak tanítására és segítésére — mint anyának és háziasszonynak — alapított. A nemzeti szocialista Németország ezzel az intézménnyel is a maga erős szociális beállítottságát bizonyítja.

A weddingi ház barátságos szobái mind világosszínűek. A tervező építészek minden részletet megbeszéltek a női vezetőkkel abból a szempontból, hogy az épület minden tekintetben célszerű legyen. Nincs semmi felesleges fényűzés benne. Az intézet vezetője azt mondta nekem, „az az egyszerűség amivel a munkás asszony áll szemben az étellel, kell, hogy irányítsa a mi munkánkat is.”

Az intézetben külön szobája van Frau Scholtz Klink miniszter asszonynak, akinek személyes vezetése alatt áll az egész ház. Mind az, ami a házban van, német munka és ami még nevezetesebb: német anyag is. A barátságos fogadószobákhoz csatlakozik a direktió helyisége. A főzőtanfolyamok számára több egymáshoz csatlakozó: mintegy 25 gáz és fafűtéses takaréktűzhellyel ellátott terem áll rendelkezésre. A legkedvesebb szoba a csecsemőápolás szakszerű tanítását szolgálja. A jelöltek Kätke Krüs babákon dolgoznak. Minden eszközük egyszerűen és olcsón előállítható. A csecsemőágyak úgy vannak elgondolva, hogy az apa vagy akár az anya is összeácsolhassa. A háziasszonyjelöltek és az anyajelöltek itt a mosás technikáját is eltanulhatják s általában mindent, ami a háztartási munkához, gyermekneveléshez, betegápoláshoz tartozik. A magam részéről a weddingi anya iskolát a maga szerénységiében és igénytelenségiében a mai német kultúra egyik fénypontjának éreztem. Igen szeretném mielőbb azt olvasni, hogy ezt a célkitűzést: az anyák szakszerű országos kiképzését valamelyik nagy női egyesületünk (Mansz, Kath. Háziasszonyok) nálunk is átvette és a megvalósításával megpróbálkozott.

MAGYARYNÉ — TECHERT MARGIT

IRODALOMTÖRTÉNETI GALÉRIA

1. BESSENYEY GYÖRGY

1747—1811.

Éjszaka, bús álmos tunyaság tespedt a hazán szét,
Bécsi király diktált bécsi ledér divatot.
Szégyenkezve pirult a magyar szó ifjai nyelvén —
Szállongó rovarok lettek a gyertya körül.
Haldoklott a magyar, sirját ásták a hiénák,
Kondult már a harang, jöttek a víg siratók.
S im Bécsben kigyuladt kutató kis fáklya világa:
Ágis megszületett, nyomra került a szekér.
Feltámadt a magyar sirjából kürtje szavára,
Fogta kezét, vezeté, ős Bihar, ősz remeté.
Jámbor szándékát a fiak vitték diadalra, —
S megtépázva, de él nemzete, él a magyar!

2. KAZINCZY FERENC

1759—1831.

Nyelvünk szépségét, erejét fel az égig emelni,
 Ez szent célja, ezért dolgozik, áldoz ezért.
 Szelleme fényével ragyogott fent a magyar égen,
 Szépirodalmunkban szórta tűzét pazarul.
 Fordításaival példát mutatott, legelől járt,
 Verseiben csín, íz, tűz vala, — mind ami szép.
 Ment a nyomában a nagy tábor, ment bátran előre,
 Mind atyaként szereté és követé a vezért.
 Szelleme nagyságát csak jelleme multa felül, ezt
 Börtöne sem töri meg, s ez koronázza meg őt.

3. KATONA JÓZSEF

1792—1830

Vaksi az emberiség, nem lát; szaporán ki a cégért,
 Nektárodra vevőt hogyha szerezní akarsz.
 Nézd Katonát, ki örök-művét nem tudta kihozni,
 S kedvét szegte sötét emberi gar, butaság.
 Holta után eszmélt a magyar rá, kit veszített el!
 Próféta, sirató, égi nagy üstökösét.
 Búszke magyar viharok költőjét hirdeti Bánk bán,
 Bús magyar elnyomatás bánata, nyelve Tiborc...
 Sírját lengie körül a magyar föld illata, — lelkét
 Gazdag, szent örökül nemzete őrzi, míg él!

4. KISFALUDY KÁROLY

1788—1830.

Nemzeti nagylétünk temetőjén sírra borúlt le.
 Költőjével egész nemzete sírt, zokogott.
 Thespis kordélyát kellett kiragadni a sárból?
 Kisfaludynk segített: partra ki felnyilazá.
 Irt vegyesen vigat, szomorút; haladott a szekér már;
 Két haza emlité áldva, dicsérve nevét.
 Hőskor gyermeke volt, szíve vérét adta honáért;
 Szép fiatalágát — és kora sírba merült.
 Sírba merült? Nem, nem! csak a teste; a lelke tüzével
 Most is előttünk jár s áldozatokra hevít!

5. VÖRÖSMARTY MIHÁLY

1800—1855.

Honszerző hősök... Kacagányos, párducos Árpád...
 Alpár sík mezején küzdenek a daliák...
 Kobza nyomán új fényt nyer a keshedt régi dicsőség,

Feltámadnak a rég porladozó magyarok.
Drága Szegény Asszony Könyvében a gyermeki hála
Győz, „A merengőhöz” meg csupa báj, szeretet.
Szózata feljajdul, beleharsog a vak magyar éjbe,
S felrázván a magyart, nemzeti szent ima lőn...
Lelke a multban járt, azon át szántotta jövőnket.
Most szeliden trónol nemzete nagyjai közt.

6. BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND

1814—1875.

Ujságíró volt, szinigazság hű követője,
Mérsékelt haladást hirdete cikkeiben.
Célja: erős nemzet, boldog nép, nagy Magyarország, —
Ezt szolgálta hiven szent hite álmaival.
Minta-regényeiben kort, embert megjelenített.
Fel-feltámad a mult s duzzad a vaskos erő.
Nagy fejedelmi család fiaként tisztelte hazája:
Munkájával a hon, nemzete nagy fia lett.

7. ARANY JÁNOS

1817—1882.

Búvár volt: lemerült tenger fenekére a gyöngyért,
Közprédára vetett mélytűzű gyöngysorokat.
Szobrász volt: anyagot, formát művészi kezekkel
Isteni egységgé gyúrni, faragni tudó.
Festő volt: színeit keveré szép égi szivárvány,
S bár maga földön járt, képei mennyeeik.
Költő volt: a regős ezer évet zenge honáról,
Lantja magyar húrján tombol a lelki vihar.
Ember volt: szeretett, némán gyászolt, nevetett, sírt.
Teste mulandó por, — szelleme, lantja örök.

8. TOMPA MIHÁLY

1817—1868.

Ott, hol a szürke Sajó fodros hullámaint ontja,
Tornácán irogat Tompa, a tiszteletes.
Költői lelke mereng, költő szeme lát be a multba,
Költő érzi a mát, sejtí a jobb napokat.
Bokrétába regék, ódák, költői beszélyek,
Még a virágokat is rendre megénekei.
És amikor csüggedt a magyar, mint árva madárka,
Vigasztalni siet lantja szegény fiait...
Most idegenbe került sírján, testvér, ha megállasz,
Erzed-e? hantja alól felzokog Új Simeon!

9. PETŐFI SÁNDOR
1823—1849.

Elbűvölőn játszott — játszott? élt! — lantja zenéje,
Két csodahangszere volt: lantja s az emberi szív.
Lantja magyar, magyarabb mindennél, szíve magyar szív,
Nagy magyar Alföldünk szülte, növelte tüztét.
Ott élt, ott szeretett, ott nőttek a szárnyai naggyá,
Lent csalogány volt, fent sas, le lecsapni merész.
Harc veszedelmében tört ketté lantja szívével,
Kettétört, de tüztét a magas égre lövé.
Napsugárban az ő szívének lángja terül szét
Mind az egész földön, s lelkesít és melegít.

10. MADÁCH IMRE
1823—1864.

Asszonyi gyarlóság borította fel élte nyugalniát,
Börtöne csak testét, lelkit a nő kinozá.
Fellegek ormáról le a poklok mély fenekére
Vágódott, s csodakép állta, kibírta tüztét.
Mostantól az az út fűtötte, ragadta magával
Végig az emberiség láncolatos bajain.
Látnoki szemmel járt, s ha törékeny teste lehúzta,
Szellemé vitte fel őt Istene lába elé.
Megnyugodott bölcsen, s lelkében szent bizalommal
Hitte: a küzdelemért elnyeri égi honát.

VIETÓRISZ ISTVÁN

TRAGÉDIA A LUTHER HÁZBAN

Mielőtt a tragédiához fognék, egypár szót szölok a Luther házról. És mielőtt a Luther házról szólnék, hadd mondjak valamit Kovács bácsiról, akinek a telkén épült ez a palota. A boltcskája ott volt a palota luther-utcai frontján. És olyanok voltak azok a régi boltok, hogy valamennyinek meggazdagodott a tulajdonosa. A mai hatalmas portálék cimlapján ma ez, holnap az a név diszlik. Előkelő, pompás berendezés, drága portéka, finom úri kiszolgálás. De meglehet, hogy a csódtömeggondnokot már kijejlölte a bíróság.

Kovács Soma boltja alig volt nagyobb, mint egy középszerű szoba. De abban aztán minden volt, amire egy embernek valaha szüksége lehet. Fűszerféle, írószerek, pántlikák, cipőfűző stb. Mikor valaki emlegeti az öreget, mindenkinek mosolygósra húzó-

dik a szája. De sok édesgyökeret meg krumplicukrot vásároltam nála, mondja és a vidám mosolyba lassan belevegyül egy kis keserű íz, ami az elmúlt, soha vissza nem térő fiataalkornak szól és mindig így végződik : Hej, hej, régen volt, tán már nem is igaz !

Mikor szerdán meg szombaton bejöttek a zsenyicskák a tanyáról, előkerültek a gyógyfüves dobozok és Kovács bácsi elmagyarázta, melyikből kell csikarás ellen, melyikből köhögés, szemverés ellen főzni a teát. A nyíló rózsza darabját két krajcárért adta.

Kockacukrot is árult. Es ha egy egész kocka nagyon lenyomta a mérleget, kettéharapta. A felét a vevő kapta, a felét visszadobta a ládába. Ugyanezt csinálta a kávéval is. Ha valami olyasmit kértek, amit a raktárból kellett behozni, akkor kizavarta az egész társaságot, becsukta az üzletet belülről és úgy ment keresni a kívánt portékát. Mert segédet nem tartott. Azt már nem !

— Én is voltam egyszer segéd, magyarázta valakinek, és mikor egy jóképű kislány jött a boltba tíz krajcár árú cukorért, ő rá mosolygott én meg csak raktam, raktam a cukrot, hogy tovább mosolyogjon. Végül ötven krajcárosra sikerült a csomag, de a kislány csak tíz krajcárt fizetett érte.

Ha nagyritkán megtörtént, hogy maga volt a boltban, reszketősen szűrődött ki az ajtón ez a nóta : De szeretnék rámás csizmát viselni, ha a kovács jól meg tudná vasalni. Vasald kovács sejj, haj tíz, hús pengő nem drága ! Majd el isszuk a csingilingi-lengedeki csárdába. Csak egy háromlábú szék volt a boltjában. Mindig megmutatta a vevőnek, hogy kell rajta ülnie, hogy fel ne forduljon.

A Luther ház, amiben a tragédia történni fog, a régi püspöki lakás meg a Kovács bácsi telkén épült, ami a Palitz féle hagyatékából került az ev. egyházhoz. Megboldogult Bencs Kálmán egyházfelügyelő, polgármester álmolta meg a tervét sok jószándékkal és segíteni akarással. Hogy anyagilag nem jól ütött ki, az nem rajta mulott... — Könnyelműség volt, mondják a józan emberek . . . Merészség volt, mondják mások . . . Én azt mondom, amit egy régi könyvben olvastam : „A maradandó szépet, a nagyszerű emlékeket legtöbbször a könnyelműség hozza létre. Vajjon felépült volna-e XIV. Lajos korában Versailles, vagy II. Lajos bajor király kastélya *Chiemsee* mellett, ha tervezőiket a józan meg gondolás és a számítás vezeti ?

A Luther ház nagy látványosság volt eleinte a nyíregyházi tírják világában. Krisztus után 1928-at írtak akkor . . . Három emeletes épület és olyan szokatlanul szép zöld színű. Azóta már majdnem minden egyházi épület zöld, úgy hogy kedves népünk méltán hiheti, hogy dr. Luther Márton kedves színe volt a zöld.

A baromfi piac is odatelepedett a palota lábaihoz. Illetőleg a másik oldalra és ott is maradt pár évig. A Hartstein sarkon árulta a Manda-bokor virága, Kvaka Zsuzska, a gyenge libát meg csirkét. Mindig emésztő vággyal nézegette a palota erkélyeit, hogy milyen

boldogan rázná ő onnan a portörölt a földön járók nyakába. Nem is gondolta, hogy milyen hamar teljesedik a kívánsága.

Az történt, hogy Kvakka Zsuzskát megkérlette Gajdos Palyko, a Manda bokor legmódosabb legénye. A tanyai történelemben egészen példátlan eset volt, hogy Zsuzska nem fogadott szót a szüleinek és kikosarazta a szerelmes legényt. Be is zavarta az anyja kukoricatörés után a városba szolgálni. Így került Zsuzska a Luther ház egyik balkonos lakásába és nagy ambícióval rázta a portörölt a járókelők nyakába. Persze előbb óvatosan körül nézett, nem látja-e a rendőr, mert az asszonya kijelentette, hogy ha emiatt megbüntetik őket, levonja a pénzt a fizetéséből.

Félévig nem is volt nagy baj a nagyságával. Leszámítva persze az apró mindennapi nézeteltéréseket, amiknek azonban nincsen nagyobb jelentőségük a háztartásban, mint a náthának a szervezet életműködésében.

Egyszer aztán nagyon beborult az ég Zsuzska felett. De e nélkül a zivatar nélkül az én mesém meg sem született volna és Zsuzska sem találta volna fel az igazi boldogságot. Az ő esete iskolapéldája annak, hogy a jó Isten kezében a villám is csak eszköz sorsunk intézésében.

Úgy történt, hogy a nagyságos asszony nem találta a briliáns gyűrűjét. És mint ilyenkor szokás, Zsuzskára gyanakodott. Pedig Kvakka Zsuzsánna igazán becsületes lány volt és elég okos arra, hogy belássa: hiába lopna briliáns gyűrűt, mert az értékesítésnél rajtakapnák. Hogy néha egy-egy kockacukrot elcsent, a tisztításra kiadott mazsolát megdésáldta, a tortatésztából nyalogatott, azt nem tartotta nagy hibának. Hiszen a tanyán úgy sem volt és nem is lesz része ilyesmiben.

Azt meg a jó Isten tudja legjobban, hogy mikor még ő hordta be a tejet, meg a tejfölt a városba, neki sohasem volt baja Hartos doktor úrral, aki a tejet „hőmérőzte” (így mondják ők a tejvizsgálatot). Bezzeg a többi asszony hamar kiöntötte a hamisított tejet, vagy megitta, ha kevés volt a kupában. Ha ugyan a rendőr meg nem előzte.

Es most ilyen csúnya gyanúba keveredett! — Egész éjjel rémképeket látott. Minden kis zajra felfigyelt, hogy jönnek már a csendőrök érte. Tűzes fogóval csipkedik a húsát, szeget vernek a körme alá. Talán fel is akasztják. Szegény édesanyja minék is hozta a világra. Ha meg már a világra hozta, miért nem követte jobban, hogy Gajdos Palyko felesége legyen. Pedig olyan szépen tudott ránézni, mikor jó tirpák magyarsággal mondta neki:

— Zsuzsikám, lelkecském, még a csillagos eget is neked lehozok, ha feleségnek hozzám gyössz.

De a lánynak akkor nem kellett az a csillagos ég, amit Palyko hozna le neki, mert ő azt Povázsanecz Jankótól várta. Igaz: azóta megházasodott a tűzrevaló.

Bezzeg, akkor nem eshetett volna meg vele ez a szégyen!

Ezt most már nem lehet mással jóvá tenni, minthogy elemésztí magát.

Szép csendesen felkelt a félvak hajnalban. megmosdott a nagyságos asszony ibolyaszappanával, felvette az ünneplő ruháját, rendbetette a konyhát és egy leszakított naptárlap hátára azt írta tintaceruzával, amit a multkor itt felejtett a pénzes levélhordó :
Kiugrottam az emeletről. Sirasson az édesanyám !

Erős elhatározással kiment a körfolyosóra, a lépcsőházban kinyitotta az ablakot, felugrott a párkányra, behunyta a szemét és nagy ívben kivetette magát az utcára.

A nagyságos asszony felébredt, mikor az előszoba ajtó becsapódott. Pongyolát kapott magára és az előszoba ajtó üveg táblájára éppen akkor nézett ki, mikor Zsuzsi kilendült a Luther ház átjárójára. Nagyot visított az asszony és összeesett.

Külön-külön ajtókon rohantak ki az ura, a lánya meg a fia a legagybavalóbb öltözetekben.

Nagynehezen értették meg a helyzetet és rohantak a lépcsőház ablakához, amely tárva nyitva volt, de a passzázsbán a legnagyobb ház mesternélküli csend volt és mindenhol, amerre csak néztek. Ha a konyhában meg nem találják a cédulát, azt hitték volna, hogy az asszony lázálmodat látott. Pedig anélkül is nagyon bántotta a lelkiismeret, mert tegnap este megtalálta a gyűrűt a szappantartó mögött és nem sietett megnyugtatni a megriasztott lelket. A rejtély megfejthetetlen volt. Tanácstalanul és szomorúan állt a négy ember, mint egy láthatatlan ravatal fölött.

De hagyjuk őket kétségek között. Megérdemlik. Zavar elkerülése végett meg kell mondanom, hogy ez az eset csütörtökön hajnalban történt.

* *
*

Szerdán estefelé azt mondja az öreg Gajdos András a fiának, Palykonak :

— Eredjél fiam Örökösföldekre, hozzá! marhának szalmát aljazni. De ne siessél a lovacskákkal. Lem tak pomalicski.

— Hád mehetek, felelte Palyko és már kereste is a vendégoldalt és fogta befelé a lovakat a szekérbe.

Az Örökösföldek III. szakaszán az asszonynak volt egy kis tanyája és ott az idősebb házas fiú gazdálkodott. Felrakta a két ember gyönyörűen a boglyaszalmát. Kicsit későre járt már az idő. Ott aludt hát Palyko Andriséknál. — Reggel aztán még hamarabb indult el utjára, mint a jó öreg nap.

Mennyi méltóság van egy ilyen rengő-ringó szalmásszekér haladásában ! Mennyi ügyesség és művészet kell a rakodáshoz ! A szalma csaknem sepri az utat, de egy szálnak sem szabad lehullania.

Végigmegy a Kállói utcán és ki kellene a Luther ház sarkán kanyarodnia, hogy a Luther utcába forduljon. De mintha mellen ütné valami. ű nem megy ki a sarokra, mert Zsuzska ott lakik az egyik balkonos lakásban. Hát ha felkelt már és kinéz.

Nem birná ki káromkodás nélkül. Eleget emészti magát miatta, minek ujtaná fel a fájó sebet. Most még úgy is alusznak a házmesterék, neki-vág hát az átjárónak, bár tudja, hogy az tilos. A kapu mellett mégis csak elfogja a keserűség. Itt jár ki-be az a keményszívű teremtes. Bánatában a lovak füle közé cserdít, hogy azok hangos, csattogással indulnak gyorsabb tempóra.

Különben sem kell a jó lovat hazafelé erősen noszogatni. Hamar kiérnek a városból. A városvégi kertekből virágzó gyümölcsfák integetnek feléje. Boldog fészek-rakó madarak dala is elér hozzá Sőt a játékosan felkerekedő szellő valami ibolya szagot dörgölt az orrához.

No, no! Mi az?

Nézeget jobbra-balra. Semmi, csak a szekér felvert pora.

Hátratekint. Majd a lovak közé esett bámulatában! Isten ugye ez a Zsuzska! Mélyen belesüllyedve a szalmában, féloldalt fekszik. Úgy látszik alszik.

— Zsuzska! — Semmi válasz.

— Zsuzska! Csend.

Palyko óvatosan megállítja a lovakat, karjára fűzi a gyeplőt és hátracsúszik a szalmán a szekér közepébe.

— Zsuzska, nőgatja a legény most már egy kicsit ijedten és el kezdte a karját rángatni.

Zsuzska megmozdult és jobbra-balra hányta a fejét. Halkan mormolta :

— Igazán nem bántottam. Nekem nem kell a másé! Hirtelen felült, ijedten igazgatta nem egészen szabályszerűen elhelyezkedett szoknyáját. Aztán arcára tapasztotta kezeit és éktelen sirásban tört ki.

— Minek mentettél meg, jobb volna nekem meghalni.

— Aztán mért akaródná annyira meghalni?

— Jaj, rám fogták, hogy loptam.

— Ki tégedet bántott? — kérde a legény sötéten, — majd én annak adok.

— Ugy-e te nem hiszed rólam? Talán meg is védené? Pedig igazán nem szolgáltam rá.

Lassan-lassan kibogozták a tényállást. Hogy Zsuzska halálugrása milyen szerencsés pottyánás lett. Úgy mondják azt, hogy Máriácska kötényébe esett. — Hát hogyné volna ott jó dolga?

A lovak álltak, az idő vágtatott. Jó puha csend fészkelődött be a szénásszekér tetejére. Istenem, de jó is, hogy ez a Palyko megígérte, hogy megvédi, ha bántják. Jöhetnek már a csendőrök is, bánja is ő! De bolond is volt, hogy meg akart halni. — Vagy talán mégis jó volt, hogy kiugrott?! Már azt sem tudja, mit gondoljon. Egészen meg van zavarodva.

Jaj, de ez a Palyko meg akarja ölelni! Hát csak hadd ölelje! Jussa van hozzá!

Meg akarja csókolni! Hát csak hadd csókolja. Eleget törte magát érte.

Ni, a lovak meg elindultak. — Megunták a várást. Hát csak hadd menjenek! Legalább hamarabb hazaérnek!

— Te Zsuzska, tudod mire gondoltam? dadogta a legény a nagy boldogságtól.

— No!

— Hogy épen vasárnap prédikálta a Tisztelendő Úr a templomban, hogy „minden jó onnan felülről jön”. De hogy ilyen jó gyűjön meg ilyen hamar! Azt még se nem gondoltam volna.

MARGÓCSY EMILNÉ

CSUKA ZOLTÁN VERSEI

A RÉGI BARÁTHOZ

Két évtized mély messzesége —
hajdani arcunk benne sápad,
mint két halott, — hisz csontjaink is
azóta egész újjá váltak.

s hajdani testünk fölszívódott
az anyag ezer vezetéken,
de lám, a lélek ittmaradt
s a szeretet is szemed tükrén.

Csodálatos, hogy megmaradtál,
anyagban új, lélekben régi,
testünket szétmorzsolja az idő,
de lelkünket azt el nem tépi.

S diák vagy most is, friss diák vagy,
a társaságban suta, félszeg,
az életben kevéspénzű,
ábrándozó, ki sohase térsz meg,

a valósághoz álmaidból
az álmainkból, melyek benned,
lelkednek híves, szép patakján
szomjas szarvasokként legelnek.

Drága barátom, milyen ritka
az életben találkozásunk,
de szívünkben, mint régi ékszer
őrizgetjük hajdani másunk.

Óh, barátság, te tiszta lámpás,
mely híven őrzöd régi arcunk,
az élet mélyein bolyongva
magunk előtt magasra tartunk

s a tárnák rejtélyes utain
felvillantjuk a lámpalencsét
s mint bányászok, bús mosolygással
köszöntjük egymást : jó szerencsét !

AZ EGYRE MÉLYÜLŐ HALLGATÁS

Az éjszaka köröttem egyre sűrűbb,
A téli égbolt pattanón feszül,
öblén a völgynek házam egyre törpül,
lámpám, meg én virrasztunk egyedül.

Egy-egy vonat prűszköl s csattogva száguld
utána jobban összefagy a csend,
jégkérgé mélyén örvénylő és kábult.
esésben némán hallgattunk mi lent.

A hallgatás körülöttünk egyre mélyül,
hallgatva ég lámpám s az életem
s nem fáj, ahogy a láthatár kódébül
zajlón az égre árad Pest most fényesen.

Nem fáj az egyre távolodó élet
s a sziklaboltként ívelő magány,
a hallgatás sem, csak tűzmagja éget
a sűrűsödő téli éjszakán.

AZ ÉN IDÓMÉRŐM

Az égre néz ablakom szélesen,
a nap beömlik este, reggel,
éjjel a hold világol fényesen,
körötte dús csillagsereggel.

Az égre töltés vág ki léniát,
lankára épült nagy, merev fal,
egyetlen lendülettel lépi át
a völgy ölet dacos haraggal.

S míg másnak óra mér ki perceket,
finom zenét ketyegve széjjel,

alattam a föld döngve megremeg,
ha vasparipa fut, forró szűgyével

s míg eldübörög, az időt méri fel,
mint óriási órainga,
nappal nyugalmam tépi fel,
éjjel bezörget álmaimba.

És figyelmeztet engem szüntelen,
titokzatos síp- s fényjelekkel :
munkádhoz percre se légy hűtelen,
Mert időnk gyorsan fut s kegyetlen.

CSUKA ZOLTÁN

KELEN LÁSZLÓ

„Gránátsebeket kihever a föld,
lövészárkokat beföd ekék nyoma,
a véres fű tavaszra újra zöld, —
de a lélek nem gyógyul meg soha !”

Kelen László abból a nemzedékből való, amely végigküzdötte a világháborút. Ismerjük ezt a nemzedéket. Tudjuk, mennyi borzalmon, kínon esett át. Tudjuk, hogy a vállain hordozta a háborús kínok után, esetten és mégis büszkén a forradalom rémségeit. Tudjuk róla azt is, hogy soha ki nem tudja heverni a lélek megrázkódtatásait, A háború határkö ennek a nemzedéknek az életében :

„Akkor ifjúságomnak szabad volt minden —
biztos, hogy voltam ilyen valaha ?”

Az ifjúság, a gondtalanság mint eltűnt állomkép áll a költő előtt, fáradtan, megtörtén viseli a szenvedő lélek a nehéz életet. Mindaz, ami más lírikust lelkesít : szerelem, mámor, hit, — bús borongásra készíti a szenvedő költőt. Valamit elvesztett a borzalmak világában ; lelki nyugalmit s most csak három nagy vágyakozása van : pihenni, aludni, hallgatni . . . Az ifjú kor „Nagy élete” s főleg : a szerelem csak mint régmúlt világ emlékképe csillan föl a szemei előtt.

„-- Csak néhanapján tévedek ablakod alá is.
Sötéten süvít a szél. Ehh, már fel se nézek.
Hazamegyek és egy verset írok rólad
s te is világá csúszol karjaim közül . . .”

Épen ezért az elégikus hang jellemzi. Nem tud, vagy nem akar erős hangon, kiabálva tiltakozni lelki szenvedése ellen, nem is panaszkodik síró fájdalommal : csöndesen mond le és csöndesen vonul vissza a küzdelmek elől. Több verse alá oda is írja, hogy : „Elégia”. Mindegyik alá oda lehetne írni. Egész költészete hatalmas, a költő lelkével teljesen összeforró elégia.

S abba az elégikus hangulatba, mely mint mondtam, összefügg a költő finom lelkének egész élettörténetével, szervesen beillik a nyíri táj, a nyíri falu képe. Érdekes ellentét : Petőfi a szárnyalást, a büszke végtelenséget, a szabadságot látta meg az alföldben, a világháborús nemzedék költője a magányt, az akác lassú, könnyes lombhullatását látja meg benne. Nem tájképeket ír a Nyírségről, mégis mikor egyik kötetében „Nyíri táj”-nak nevezi egyik ciklusát, a költő lelkiállapotából szinte töretlen vonalban érkezünk el a Nyírség egyik, talán legjellemzőbb és legfestőibb arcához. Ha igaz, hogy a költő a maga egyéniségéhez formálja a tájat, amelyet megénekel, akkor Kelen László sajátos tájköltészetéről ez kétszeresen elmondható. Összeforrott a Nyírséggel, szinte vele együtt él és szenved. Pedig nem mindig boldog :

„Ez itt az én tájam. Néha messze zavar,
de visszatérek a hűséges fecskékkel,
hangom bujdokol a visszafolyt szelekben,
s a lucskos ősz magához ránt megint.

Hiába kacérkodom a Westminsterekkel,
kár volt narancsot szedni Capri szigetén, —
minek kellett repülnöm, itt leszálok
mirevaló volt a lázadás, — itt fogok meghalni.”

A „Föl-földobott kő” motívuma? Ó, nem olyan véres, nem olyan tragikus színezetű. Sötét vonás van benne, de nem a predestinációs dacé : inkább a csöndes megnyugvásé. Szenvédést okoz neki az ittmaradás, az ifjú életvidámságának és ezzel szerves kapcsolatban : a „más” tájnak az elmúlása, eltűnése az életéből, de — paradoxonnak látszik, mégsem az, — gyönyörűsége is telik ebben a szenvedésben. Mert a szomorkás nyíri táj meghozza neki azt is, amit szenvedő lelkére írul keres : a nyírfák dalolását (első kötetének a címe !), a magánosságot, amely ugyan szenvedést is okoz :

„S elhagyva nappal, éjszakán —
aszott lovag jár ide udvarolni :
a magány”,

de ebben a magánosság okozta szenvedésben vigasztalás is van : a pihenésé. A nyíri vinkó könnyűségén keresztül s múltó

pillanatok filozófiáig jut el, s Oblomovként mondja :

„Nem tartozom tettel senkinek.”

Érdekes, hogy a nyíri táj alapszínéül nem az élénkséget, még csak a derűt sem választja. Az ő színe a *szürke* :

„Mi vagyunk a szürke akácok,
közlegényből egy hadsereg,
fehér hajtókás zöld ruhások,
a szürke hadsereg”.

De ez a szürke szín nem a próza kemény szürkésege. — a költő színe ez, akit megnyugtat, lecsendesít. Itt-ott néha fel-fellobban ugyan belőle egy-egy tiltó hang az elzártaság s az elzártan-elmúlás ellen, különösen akkor, ha az emberekkel kell ezen a tájon érintkezni. Például a kaszinóról így ír :

„Ez itt a polgári közészer,
untam magam benne elégszer,
de mindig visszavitt a kényszer”.

De mint látjuk, ezt a tiltakozást is fel tudja oldani. A feloldás már nem megy mindég simán. Néha cinizmussá fajul. Fájdalmas legyintéssé, mintha azt mondaná : „Ugyis mindegy minden”. S a cinizmus már bánt, szúr. Ritkán esik ebbe a lelkiállapotba, de néha keserű pillanataiban mégse tud más megoldást. Poétikai alapelveit a „Költészet” c. ciklusban írja meg :

„ . . . oly mindegy, hogy keressük azt,
mi rossz, mi jó,
vagy négykézláb állunk s nyávogunk :
miau, miau”.

Ha Kelen László megállt volna ennél a végső, kétségbeesett megoldásnál, csak torzót költött volna, teljes, igaz költészetet soha. De a „Férlikor époly csöndesen, époly magány kereséssel, mégis megnyugtatóan meghozza a nemes megoldást. A fa tetején, a „felső, száraz ágon” találta meg a menedékhelyét, — mondja érdekes, egyéni jelkép-beszéddel, — az életet maga alatt hagyta, de magánosságában van valaki fölötte : — Isten. Tudja, hogy kényszerűségből mégis dalolnia *kell*, s önérzetesen vállalja a férfi sorsát :

„s a pontok nőnek, nőnek, mint esti csillagok —
felordítok s tudom : sosem hallgathatok !”

S ebben a lelkiállapotban *hitért* fohászkodik :

„Ki elfelejtesz, Istenem,
miért engedted el így magadtól ?
A világ élő holttetem,
emelj magadhoz a salakból !”

Megtalálja-e ezt a hitet ? Kétszeresen is megtalálja. Érdekes, drámai formájú és drámai feszültségű versei frappánsan tárják elének az igaz megoldást, a költő igazi értékeit : a művészi ihletet, minden földi prózaiság megvetését (Muzsikus az étteremben) s a testvériséget, amelyet parancsolóan közöl, nemcsak a költővel, hanem az egész emberiséggel is. „Egy hang a magasból” :

„Mi nem kérjük, hanem izenjük néktek
a Mars és távol titkos csillagoknak
Istenhez közelebb jutott lakói, —
mi minden szellem-titka a nagy űrnek,
minden kis szárny, mely felrepülni lendül
sötét tájról tiszta éter felé,
mi hierarchiák teljesülés,
mi fáknak égbe érő koronái,
szent lépcsői minden isteni létnek
izenünk — s halljad legeslegfelülről
mi harsogunk, az Istenség maga :
Testvérek vagyunk !”

Mint látjuk, költészete hirtelen ódai magasságba lendül, mintha ezzel is be akarná mutatni : itt a megoldás, ezen az úton haladunk tovább !

Bár nem tartozik a formaművészek közé, itt bizonyosodik be, hogy ért a mondanivaló és a forma összeegyeztetéséhez. Nem költő-mester, nem virtuóz, sok a szabadverse, amelyet néha rim-mel cicomáz fel, sőt sokszor zökken ki a „fensőbb” költői hangból, mindennapos kifejezésekkel, erőltetettségekkel : mégis azok közé tartozik, akik értik hogyan kell egyszerűen, a mondanivalóhoz hűen simuló, tehát : költői hangon közölni a mondanivalót a közönséggel. Igénytelen költő : de a szónak legnemesebb értelmében ; — épen ezzel tud megatni, ezért rokonszenves s ezzel aratja sikerét,

Mi, nyírségiek csak hálások lehetünk neki. Nemcsak azért, mert felfedezte a nyíri tájnak kétségtelenül érdekes, eddig meg nem énekelt új arcát, hanem azért is, mert utolsó kötétével teljes

egésszé alakult költészete, egyéni utakon jár s nemcsak sajátmagának, hanem az olvasónak is megmutatja a szenvedő élet egyedüli megoldási lehetőségét.*

DR. SZIKLAY LÁSZLÓ

BESSENYEI PROBLÉMÁK

1937. április 21-én Budapesten, a Filológiai
Társaságban tartott előadás.

„Dies scheint die Hauptaufgabe der Biographie zu sein, den Menschen in seinen Zeitverhältnissen darzustellen und zu zeigen, inwiefern ihm das Ganze widerstrebt, inwiefern es ihm begünstigt, wie er sich seine Welt- und Menschenansicht daraus gebildet, und wie er muss fähig sein, viel zu entbehren“. Ez a megállapítás ma az életrajzírónak éppoly iránymutató lehet, mint Goethe idejében. Mondhatnók, ilyen szempontok alkalmazása nélkül nincs is igazi életrajz s a tudományos életrajz sem nélkülözheti ezeket az irányelveket. Megismerni az embert, beleállítani külső és belső történéseivel korába, kihámozni belőle a korának kedvező és a korával szembenálló nézeteket, kimutatni ezek alapján az egyén világnézetét, s megállapítani, mi az, amit ő ebből kifelé tükröz — nemcsak a legnagyobb és legnemesebb irodalomtörténeti feladat, de a legnehezebb is. Nehéz, mert az életrajzíró ilyenkor dőbberá arra, hogy az adatok, külső tények halmazával szemben áll a tények másik sokasága, mely éppolyan hatalom, mint az előbbi, mely éppannyira világosságot deríthet az élet sok kérdésére, mint a külső tények egész sora. De seholsem oly könnyű tévedni, rosszútra lépni, mint ezen a tudományos területen, seholsem oly könnyű egyetlen tévedés fel nem ismerésével a hibás tételek egész sorát kialakítani, mint éppen ennél a módszernél. De nehéz is ez a feladat, mert a fenttebbi okok miatt a tudomány mindig bizonyos ellenszenvvel és kétkedéssel fogadja azokat a megállapításokat, amelyek belső érvekkel igyekeznek meggyőzni még akkor is, ha belső érvek és külső tények világosan illeszkednek egymáshoz. Ám amennyire érthető ez az idegenkedés, s magyarázható az ellenszenv, az irodalomtörténetíró mégsem mondhat le a belső érvek felszínrehozásáról. S ha vele ellentétben azt hangoztatják, hogy tételeinek esetleg csak időleges és egyéni értelmezésük van, nyugodtan helyezheti a kétkedőkkel szembe, hogy a történetíró feladata nemcsak materiális ténymegállapítás, hanem a szellem, a lélek történetének ábrázolása is, ahol elsősorban belső érvekkel kell okozatokat, okokat, összefüggéseket keresni, s mindez sokszor

*Kelen László kötetei: Magány, 1913. A nyírfák dalolnak, 1927. Bocsásd a szélnek 1931. Az emlék felé, 1934. Férfikor, 1937.

a korok felfogása szerint változik. Feladata mégis csak az lesz, hogy tételeit igazolva és bizonyítva előadja, éppen a tudományos igazság keresésének szempontjából. Mert amint a mult emberét a kora befolyásolja ítéleteiben, alkotásaiban, minden tettében, ugyanúgy az irodalomtörténetíró is kora tudományos világának hatása alatt áll, a maga kora szemszögéből nézi a múltat, keresi az élet összetevőit, alakítja a multat öröklővé, s így a tudományt is egy-egy láncszemmel az igazsághoz mindig közelebb-közelebb hozza.

Bessenyei életéből néhány olyan problémát akarok megvilágítani, amik ebből a ködös világból valóak, s lelki értelmezéssel akarom belőlük szerény eredményeimet kifejteni. Nem állítom, hogy a problémák mind megoldottak, nem is ezt a feladatot tűztem magam elé, hanem éppen azt akarom bemutatni, milyen belső problémák várnak megoldásra Bessenyeinél. Négy problémát világítok meg rendben az életéből, melyek szoros összefüggésben vannak egymással, s amelyek végső eredményeképen bontakozik ki az ötödik, mint Bessenyei életének, egész működésének, programjának a betetőzése. Nem arra törekszem, hogy mindegyiket részletesen bizonyítsam e felolvasásban, inkább felvetem az egész gondolatkört és eddigi eredményeit, mint egységes szempontot a Bessenyei kutatók előtt.

1.

A „*semen divinum*” problémája. Bessenyei életének homályossága gyermekkorával és ifjúságával kezdődik. Amilyen pontosan és részletesen ismerjük az eddigi kutatások alapján bécsi életét, olyan homály fedi a berceli éveket, a sárospataki tanulmányokat, s a későbbi berceli éveket egész 1765-ig. Adatokban is hijjával vagyunk, születésének éve még ma sem teljesen tisztázott 1756-ban Sárospatakra megy tanulni, 1760-ban félbehagyja iskolázását, 1765-ben Bécsbe kerül. Ennyi az egész, amit róla pontosan tudunk. Széchy Károly, Szinnyi Gerzson, Beöthy Zsolt, különösen Széll Farkas igyekezett sok tekintetben ifjúkori életét megvilágítani, de általános, a 18. századi magyar élet jellegzetes, bizonyos szempontból torz, más tekintetben igen ideális szemléletén túl más eredményhez nem igen jutott. A helyes meglátáshoz a kiindulópontot mindenesetre Bessenyei saját vallomásai képezik. De sajna, ezek is szűkszavúak, semmitmondóak, mintha a bécsi fényben és később a pusztakovácsi magányban elmosódtak volna teljesen azok a gyermekkori élmények, emlékek, amelyek más író, költő egy egész életén át is fogvartartanak, megihletnek. Saját vallomásai alapján a kutatók azt is megállapíthatták, hogy életének ez a szakasza komoly benyomások nélkül telt el, legalább is munkásságára és életének sorsára irányítólag nem hatott. Nemcsak közismert nyilatkozata a sárospataki iskolázásról igazolja ezt, hanem Tarimenesnek az a mesterének adott válasza is, mely szerint „iskolázása egy pusztá helységben

történt, annak erdején, mezején, falusi gyermekekkel nyargalászva, fákra mászva, szoros függés alatt nem léve, tanulásával szabad tetszésére hagyva, olyan helyen, hol ha mindent kitanult volna, se tudna semmit".

Mindezen világos nyilatkozatoknak azonban egy eredendő sajátosságuk van: Bessenyei pusztán egyetlen, az ismeretgyarapodás, a tanulás szempontjából formálja meg ítéletét, s akár tanításról, akár nevelésről legyen szó, akár foglalatosságát, akár a multról való vélekedését szemléltessék, mindig a ráció alapján alakítja ki őket. Akik pedig tisztában vannak Bessenyei pályájával, felfogásával, életével, könnyen esnek abba a hibába, hogy mindent ezen keresztül vizsgáljanak nála is, s ne keressék azokat a láthatatlan, de a valóságban meglevő összetevőket, amelyek a gyermeklelket irányítják, formálják, ifjúvá alakítják. Csak a közismert, a sárospataki tanárokról szóló vélemény, amelyben erkölcsi tisztaságát a professzor urak nevelési módjának hálálja örökké, tünteti fel azt a lelki finomságon alapuló megérzést, ami a nevelés egyik eredménye lehet. S bár ez az 1803-ból való nyilatkozata az öregedő Bessenyeinek amugyis sivár és sok csalódástól teli lelki életének egy kisugárzásaként hat, mégis alapot képezhet arra, hogy a problémát újra felvessük és megvilágítására törekedjünk: Mit vitt magával Bessenyei Bécsbe, milyen volt a gyermek, az ifjú Bessenyei?

A kérdést Beöthy is felvetette már, s megvilágítani törekedett. Beöthy azonban a férfi és öregkor határozott, kitisztult eszményeit, amiket sokszor a maga lelkén keresztül illesztett Bessenyei életébe, lelki fejlődésébe, mint alapérzelmeket helyezte az ifjúvá serdülő Bessenyei lelki világába. S bár a Beöthy adta „semen divinum” a maga eszményi tisztaságával az ifjú Bessenyei legszebb portréját alakítja ki, lehetetlen észre nem venni, hogy sok tekintetben elképzelésen alapszik.

A problémához akkor juthatunk közelebb, realisabb képet festhetünk magunknak úgy, ha a Bessenyeiek ősi képéhez hozzávesszük azokat a táji jellegzetességeket, amik a Tizsántul népénél megtalálhatók. Mivel a Bessenyeiek már a 16. században állandó lakhelyül tudják Bercelt, s a Bessenyeiek ősei két évszázadon keresztül Bercelen élnek, nyilvánvalóan a Bessenyeiekről illetéknép alkotott véleményünk közeledni fog az igazság kiderítéséhez. Természetesen ismerni kell ebből a szempontból a Tizsántul népének, közelebbről a berceli és Bercel körül lakó népnek sajátos lelkivilágát, s ennek a világnak sajátos alakulását is. Megnehezíti a kutatást épen az, hogy ilyen tájlelékrajz nem igen áll rendelkezésünkre történeti irodalmunkban. Ezért ebből a szempontból kettős irányban kellett haladni: egyfelől a rendelkezésre álló történeti adatok felhasználásával (oklevelek, írások, történeti hagyományok stb.) megrajzolni a mult lelkiképét, másfelől pedig a mai állapotból kiindulva, számolva azzal, hogy bizonyos ősi jellegzetességek megmaradtak vagy éppen konzerválódtak, a táj

mai lelki rajzát adni. A kettőt egyesítve a táj fejlődésrajzát adhatja, összehasonlítva pedig mindez a Bessenyeiek élettörténetével, a Bessenyei család lelkirajzát készítheti el. Engem a probléma csakis abból a szempontból érdekelt, hogy Széll Farkas kétségtelen hitelességű adatai, leírásai alapján a Bessenyeiek ősi lelki képét összehasonlítsam a berceli és a szabolcsi okmányokból megállapítható lelkiképpel, s a kettőből, mint táji s ősi családi jellegzetes arculatból formáljam ki a Bessenyeiekben azt a „semen divinumot”, amit magával vihetett Bécsbe is. E tekintetben olyan jellegzetességekre bukkantam, aminek részletes megvilágítása most itt nem lehet feladatom, csak eredményük leszűréséből akarom a Beöthy adta képet reálissá téve igaz ecsettel megfesteni. (Részletes és bizonyítóerejű fejtegetésekbe itt nem bocsájtkozom, mert ez lényegében inkább tájtörténeti probléma, s bizonyítékait sok tekintetben a társadalomtörténet köréből is merítenie kell. Mindennek kidolgozása nagyobb tanulmány keretében folyamatban van, s a tanulmány célja lesz éppen a mult és jelen Szabolcsának lelki képét — a Bessenyeieken keresztül is — megfesteni. Jelen esetben csak eredményeimet szeretném közölni.

Három abszolútértékű és alapjellegzetességet magánhordó tulajdonságból tevődik össze ez a szabolcsi lélek, ez a „semen divinum”: a mély erkölcsi érzés, az anyagiás, minden romantikus hajlamtól mentes gondolkodás, élet és a nemes tradícióktól átítatott, de az élet fejlődésével sohasem szembehelyezkedő akarat. Mindez nagyjában és alapjában többé-kevésbbé a magyar léleknek is összetevője lehet, s ezért akkor jutunk a probléma megoldásához közelebb, ha arra is rávilágítunk, hogy a tiszántúli népnek s így a szabolcsi léleknek is egyik legjellegzetesebb tulajdona, mely szinte elhomályosítja a többit: a reális gondolkodás, az okoskodás s latolgatás minden életjelenség felett. Nyilván ez okozza azt is, hogy mély erkölcsi érzése nem annyira a vallásos élet dogmáiból és tételeiből, mint inkább a maga józan, latolgató, számítható felfogásából származik. De ez okozza azt is, hogy az okoskodásnak ez a hatalma megköti gyakran a cselekvésre feszülő akaratot, s akár romantikus tettek, akár pedig meggondolatlan, hirtelenszőtt, álmokadta jövőndő tervezgetések és megvalósítások teljesen távol állanak ettől a néptől, s távol állottak történetük egész folyamán. Az az alapjában véve szomorú tény, hogy ez a táj a magyar kultúrának évszázadokon keresztül csak megőrző és megtartó fellegvára volt, ahonnan azonban teremőterő nem igen származott át a magyar lélekbe mindaddig míg ez a föld fogvatartotta, bizonyíték amellet, hogy itt ez a józanság és okoskodás mindig a tett halála volt. Ez mind a mai napig jellemző nemcsak Szabolcsra, de a Tiszántúl egész területére, aminek bizonyossága lehet az is, hogy itt a közelmult kultúradecentralizáló törekvései sem találtak igazi megerősödéssre és megvalósulásukban a legnagyobb akadály a néplélekben volt. Mindezek ellenére ez a lélek mély erkölcsi érzése, abszolútjózansága, lehetne mondani

ridegsége és hidegsége mellett az élet fejlődésével soha szembe nem helyezkedett. S ez a tulajdonsága az, ami messze kiemeli józan megfontottságát is a mindennapi élet határaiból, ez az ami sok por és fonnyadt, álmos, fanyar szem között is felvidíthatja azt, aki lelkéhez közelebb lép. A kultúrtörténetnek, a történelemnek nem egy példája igazolhatja, hogy ennek a népnek mindig érzéke volt a haladás és fejlődés határozott felismeréséhez. Ez a látszat okozta azt, hogy a kívülről szemlélő Szabolcsot minden haladás termékeny humuszának ismeri fel.

A hármas tulajdonság végigvonul a táj egész életén, multján, jelenén egyaránt. A fejlődés iránti érzék, a józanság, a romantikus hajlamoktól mentes gondolkozás, a mély erkölcsi érzés, megtalálható a régi emlékekben, az oklevelek és szerződések világában is. S nyilván ez teszi azt, hogy a történet folyamán kiemelkedő alakjai sohasem tudtak a szabolcsi légkörben nagyot alkotni, s eleve elvesztek volna, ha tevékenységüket csak itt fejthették volna ki. Bessenyei, Benczur, Krudi nem Szabolcsban lett azzá, akinek ma tiszteljük, csak azon kívül. S a Bessenyei család élete is ennek a hármas jellegzetességnek tükröképe. Két évszázadon keresztül a családi tradíció tehetetlensége fogja le akarátunkat, míg György meg nem ismerkedik Béccsel és az igazi élettel, ami azután felszabadítja benne az ősi erőket, de mihelyt visszatér az apai földre, a sors tragikus erővel tartja fogva, eltemeti s élő halottá teszi 3 évtizeden keresztül.

Kétségtelen tehát, hogy Bessenyei Bécsbe olyan erőket vitt, amelyek egész életén végigkísérik, sorsát végül is tragikussá alakítják. Maga tudatosan csak egyet ismer, s azt is a pataki nevelésnek tulajdonítja. De magával hozta Bécsbe a józan életérzést, a nemes tradícióktól átitatott, az élet fejlődésével sohasem ellenkező akaratot. Am magával hozta azt a visszatartó erőt is, amit igazán elveszíteni még Bécsben sem volt képes, s ami későbbi életét oly sivárrá és annyira tespedtté tette. A szabolcsi oklevelek, a Bessenyeiek ősi multja, a szabolcsi népelet így magyarázza a „semen divinumot”, s csak így válik érthetővé az az életkezdet is, ami külsőleg valóban sivárnak, pusztának és üresnek tűnik.

Nem állítom ezzel azt, hogy ez a probléma megoldott, hogy támadható pontjai nincsenek. De az út, a menet, amivel a kérdést tisztázni akarjuk, meggyőződésünk szerint világosságot deríthet a kérdés teljességére. A kérdést véglegesen amugyis csak egy beható, általánosan kimunkált tájtörténeti tudományos munka fogja megfejtetni, habár akkor is számtalan kérdés maradhat függőben ép a Bessenyei „semen divinumát” illetően.

2.

Bessenyei érzelmi világa. Bessenyei a bécsi légkörben eszmél rá arra, hogy benne feszülő akaratok és lelki erők vannak. Mőhőn veti rá magát tanulmányaira s az olvasmányokra, amelyek a

kor társadalmi felfogása szerint a művelt ember nélkülözhetetlen tartozékai. Kétségtelen, írásai is azt tükrözik, amit az irodalomtörténet már megállapított, hogy a felvilágosodás szellemi erejével igyekszik a nagyobb közösség hasznára válni. Ez a használni és nevelni akarás már első írásaiban is jelentkezik. Ám ez a cél s az eszköz nem akadályozza meg, hogy írásaiban a korára oly jellegzetes koraromantikus érzésvilág kifejezésre ne kerüljön. Szerb Antal szerint „a preromantikának legjellegzetesebb vonása nem hatni, tanítani, átadni, hanem felszabadítani, felszabadítani a lelki rétegeket, amelyek a nemzet legsajátabbjai, A preromantika nem fejlődést, haladást posztulált, mint a felvilágosodás, hanem ujjászületést, mint a misztika”. Kétségtelen, hogy ehhez a kiteljesüléshez Bessenyei soha el nem jutott, amiben nem kevéssé akadályozhatta józan, racionális hajlama. Idáig majd csak az Anyosok, Kármánok fognak eljutni ugyanazon szellemi, de jóval kevesebb és kisebb visszatartó erővel. De Bessenyeiben a bécsi élet egész sajátos fejlődést hoz létre e tekintetben is. Első műveiben észrevehetően kidomborodnak azok a lelki tulajdonok, amelyek távolról sem teszik Bessenyeit racionalistává még, hanem a mély kedélyvilág és érzés igazi, költői ihletű megszólaltatójává. E tekintetben volt már alkalmam a szentimentális romantikus érzésvilágát ép lírai költészetén keresztül bemutatni, s most csak arra töreksem, hogy ezt az érzésvilágot más műveiből is kimutatva — igazoljam : Van Bessenyeinek ahhoz az ujjászületéshez, felszabaduláshoz érzelmileg is sok köze, ami voltaképpen egy nagy, hatásaiban pedig a legjelentősebb értékű magyar irodalmi korszakhoz : a nemzeti klasszicizmushoz egyengette az utat. Lírai költészete 1780-ig kilenc év termését adja elénk, s első drámái még inkább igazolják fenntebbi megállapításunkat.

A Hunyadi László tragédiájában célja nem a felujulás gongotkörének tolmácsolása, hanem épen azoknak az érzelmeknek magyar nyelven való megszólaltatása, amelyek az anyai szeretetet, barátságot, szenvedélyt, az érzékeny szívet világítják meg. Előtérbe lép itt a halálnak az a méltósága, ami az első soroktól az utolsóig ránehezedik az egész tragédiára. A szindarabot a halálfélelem érzése járja át, s nemcsak az anya örökös aggodásában, hanem magának a hősnek, Hunyadinak szentimentális ömlengéseiben is bennesszunnyad a halálfélelem. Ez a halálfélelem jellemző a Buda tragédiájára is, ahol Buda époly erőtlen és minden pozitív tettekrekésztségtől távol álló hős, mint Hunyadi, s a gyenge akaratr nélküli, örökké a haláltól rettegő, attól menekülő ember sajátos képét adja. S Ágis gyengesége, erőtlensége, tehetetlensége szintén erősebb, mint tenniakarása. Cselekedeteit külső körülmények hozzák létre, s tétovázik, szinte menekül önmaga elől akkor, ha tette kerülné a sor. Ez a menekülés, félelem, ez a tehetetlenség minden hősében él, mintha csak önmagát ábrázolná mindegyikben. Ezekkel, mondjuk vele szemben állnak a felvilágosodás képzetének konok zsarnokai, akik az egyenlőtlen harcban mindig

győznek, s viszont azok buknak el, akik a dermesztő akarat-hiányban nem tudják a lelkükben rejlő sok szép nemes tulajdonságukat sem a valóság közkincsévé tenni. Az akaratnélküliségnek, a megdermedt akaratnak, a halálfélelemnek ez a három alakja lelki tulajdonaiban nagyon hasonlít ahhoz a tipushoz, amely Goethe Wertherével indult el hódító útjára a világirodalomban. S amint Werther a halálba menekül, mintha ezzel akarná szimbolizálni érzéseinek örök hallhatatlanságát, akként Hunyadi, Buda is érzi, hogy a halálból ujjászületés származik, hogy nem hiába hálnak meg ártatlanul, Ágis pedig már egyenesen ki is mondja, hogy halála nem törli el dicsőségét, abból új, nemes gondolat születik meg, S akik ismerik Bessenyei életét, pályáját, jól tudják, hogy ez az érzés nem áll távol tőle egész élete folyamán később sem, sőt vigasztaló, bátorító érzéssé válik nagy elhagyatottságában is. Az ujjászületés érzése, a nemhiábavaló munka, fáradozás, a hallhatatlanság hite átjárja lelkét sőt egyedül ez az, ami őt életben tartja és munkára serkenti. Nemcsak a Természet világa, hanem római története is igazolja ezt. Jól érzi, tudja, hogy munkájával kölelességet teljesít, a jövő érdekében cselekszik. Csakhogy Bessenyeinél nem marad meg mindez a művészet síkjában, nem válik irodalmi jellegzetességgé, hanem lelki fejlődésében játszik szerepet, s maradandó nyomokat vés emberi lelkébe. Ez a hit, az élet magasabb rendeltetésébe vetett megdönthetetlen érzése nem a felvilágosodás tárházából való, hanem az érzelemvilágból, amely korában új áramlatot indít meg, s később irodalmunkban is legyőzi a rideg racionalizmust,

Az az egyoldalú beállítás tehát, amelyik Bessenyei szerepét és jelentőségét irodalmunkban egyedül a felvilágosodás értelmi világából magyarázza, nemcsak egyoldalú, hanem tévedésen is alapuló. Van ennek az emberi és írói portrénak más, határozott vonása is, éppen az érzelem világából való, ami az írói egyéniségének megismeréséhez igen érdekes és jellemző vonásokat kölcsönöz. Tőle a koraromantikus érzelmivilága nem áll távol, amint azt lírája is igazolja, s jelen megjegyzéseink csak kiegészítik ezt a képet. A tudományos feladata itt nem más, mint a problémára való tekintettel az emberi portré igazi, hűséges megfestése.

3.

Bessenyei és a széplélek. Az emberen keresztül is eljuthatunk az íróhoz. Ennek az írói egyéniségnek, lelki fejlődésének megismerése: ez az a probléma, amelyik az utóbbi évtizedben a kutatókat a leginkább izgatta. Az a kép, amit eleddig róla kaptunk, azt a romantikus testőrt állította eléink, aki egycsapásra megváltoztatta irodalmunk eladdig meglehetősen sivár képét, egyszerre európaiságot és magyarságot hangoztatott. Életét, fejlődését egyedül a nemzeti eszme fellobbanásával magyarázták, s hatását, sokszor persze túlozva egész irodalmi életünkre kiterjesztették. S közben

nem vették észre azt a magányos, önmagába visszavonuló lelket, aki asztala mellett alakítja ki egy szebb jövőendő tervét és aki sokszor éppen önmagával áll harcba a magányossága miatt, aki gyógyíthatatlan lelki betege lesz az egyedüllétnek, bárhová is kerüljön, a sors bárhová is vigye, lelki remeteségét magával hurcolja. Pedig nélkül a Bessenyei nélkül, a magányosságában önmagába visszavonuló ember arcképe nélkül nem lehet lelkét, egész sorsát sem megérteni. Halász Gábor mutatta be ezt a bihari remetét legutóbb, s rajzolt róla emberibb, igazabb képet az addigiaknál. De aki csak ezt a bihari remetét ismeri meg, az ellenkező végletbe eshetik: a remete lelkéről lemálhatnak azok a határozott vonások, amelyek pedig életét termékennyé, egyéniségét irodalmunk fejlődésében irányítóerejűvé alakítják. Közelebb kerülünk az igazsághoz, ha a bécsi testőr mellett, aki valóban a magyar irodalomért, nyelvért, a magyar közművelődésért küzd, észrevesszük a magányos, lelki beteget is, s így keressük meg az egyéniségének legjellegzetesebb vonásait, S akkor tagadhatatlanul az a Bessenyei fog előttünk állani, akinek a magányban megfogant gondolatai és érzései lázas türelmetlenséggel követelik a szavakbaöntést aki felismeri a könyvben azt a hatalmat, ami a Szellem primátusához vezethet. De ezzel nem elégedik és nem is elégedhetik meg. Hatni, alkotni, a valóságban is használni akar nemzetének. A köz gondolata nála van olyan becses, mint saját egyéniségének, fájdalmainak és panaszainak, egyéni problémáinak egyéni közlése. Sőt élete döntő szakaszában, amikor a tevékenység lázában él, a természet törvényeit ismeri fel abban, hogy másokért fáradva, a közjót szolgálva éljünk. Szerinte nincs a jószívnek, tanult elmének edesebb magával való megelégedése, mint ha érzi, látja, hogy másokkal jót tehet, Senkinek sem lehet sem magáért egészben, sem másokért magán kívül élni". S a közösség, a közös szavai nála nem határozatlan fogalmak, a maga hazáját, azt a közösséget érti, amelyben él. Mindez azonban csak elvi kijelentés, a gyakorlati megvalósítás terén nincsen meg benne az a lendítőerő, amivel Kazinczy Ferenc irodalmi életünket megszervezi, s amivel elgondolásait valóra is tudja váltani. S minő tragikus valójában az is, hogy magyar társasága tervét is Révainak kellett a nyilvánossággal megismertetni s kinyilatkoztatni: „magában meghasonlott haza az, mely oly heréket nevelhet keblében, kikben életek rendje miatt a közjóért nem érezhet a szív". Révainak kellett megmondania, hogy „míg nagyobb készülétű igyekezetemmel kedveskedhetem hazámnak, hagyjatok ezzel a darabbal (a Jámbor szándékkal) előbb kiszállanom, melynek most látszanak főképp még az egek is kedvezni". S mindez Bessenyei életében történik.

A magányosság dermesztő csendjében életrevaló gondolatok születnek meg Bessenyei lelkében, de ezek valóráváltására elegendőnek tartja azt, hogy terveit nyomtatásban meg is jelentesse. Naivságnak is mondhatnánk, ha az akkori viszonyokba beletekintünk, ha nem volna előttünk már egyfelől a magyar lélek

sajátos természetével átszőtt Bessenyei, s másfelől nem tudnók azt, hogy lelki életében a halhatatlansághoz, a lelki ujjászületéshez vonzódott a legjobban, s ha nem győzne meg minden írása éppen arról, hogy a könyv útján terjesztette Szellem döntő hatalmában van a legnagyobb hite. S gondoljunk csak Parmenióra, a magányos filozofusra, aki „különben minden sorshoz alkalmaztattya életét”, aki „az embert, az igazságot nagyon szereti, magánosságban örömet marad, azt mondja semmit nem érthet e világon, pedig a filozofus legokosabb ember, csupa természet szerint”, s aki „minden sorsban lehet boldog s boldogtalan, aki mindig tanul, életét pedig a maga lelkének világához szokta szabni”. Ez a magános filozófus, ez a magába zárkózó széplélek, aki könyvei fölé görnyedve keresi az emberi értelemnek, a természet világának a titkait: maga Bessenyei A SZÉPESZ c. költeményében a legjobban jellemezte magát:

Ez egy szép képekkel kitzifrázott szoba,
Villámlás jár benne, hangzik aranyszava,
Változása mindig újult formát mutat,
Sugára a magas egekbe is felhat.
Gyémánttal tündöklök fehér fala körül,
Fényes Ege benne mind szüntelenül derül,
Mulattathat mindent, játékával nyájas,
Ideje töltése nála nem unalmas.

Ez a szépész: a felvilágosodott Bessenyei. Ez az a szépész, aki az életet, annak minden kérdését a ráció törvényeivel igyekszik megfejteni. Aki elmenekülve a világ hívságai elől, a maga kis világában keresi meg az élet kérdéseinek megoldását. Aki azonban határozott elgondolásai, akarata megvalósulását sohasem is érhelte meg, legalábbis nem úgy, ahogy ő gondolta és hitte, mert csak az elgondolásokig jutott mindig el. A kivitelre és megerősítésre már lelke gyenge, erőtlen és akaratlan volt. Az ész pedig nem fejthetett meg minden kérdést előtte, s így gyenge és erőtlen lelkiségével megtorpant mindig a cselekvések követelése előtt. A szépész fogva tartotta és legyőzte benne az igazi hevülő akaratot.

Ha az előbbi két problémában az ősi erőket kerestük, ill. Bessenyei munkásságában, életében érzelmeinek jellegzetes vonásait fedeztük fel, ebben a problémában megismerhetjük azt is, hogy érzései miként formálódnak benne a magányosság, a lelki betegség szenvedélyes érzelmeivé, s a visszatartó erők, amiket az anyaföldről magával hozott, hogy üzik őt minden tettekre készsége ellenére is a magányba. A Tiszántúl lelkivilágának, érzelmei életének teljes felfedezése nélkül ennek a magányszeretnek, ennek a szépléleknek kibontakozása sem érthető meg.

4.

Bessenyei tragikum. Még kevésbbé azonban tragikum. Csak

szabolcsi lelkének felfedezésével és sajátos érzelmi világával, széplelkiségével magyarázható meg az a szomorú sors is, ami életének külsőleg megdöbbentőbb eseménye. Megdöbbentő azok előtt, akik nem ismerik egyéniségét, ősi, magával hozott lelkiségét, érzelmeiben az enyészethez és hallhatatlansághoz való vonzódását, lelki világában pedig a magány kedvelését, széplelkiségét. De természetesnek tűnik mindez, mihelyt a problémák megközelítésével kibontjuk belőlük azokat az emberi vonásokat, amelyek őt egész tevékenységében jellemzik. Tragikumát eddig is már sokféleképp magyarázták: anyagi okokban keresték főképp az okokat, amelyek őt teljes visszavonulásra készítették, elkedvetlenedést hoztak fel, mint lelki okot, más szerint pedig, amikor Bessenyei koncepciói nem sikerültek, nem volt más megoldása, mint csendesen, magyarosan elmenni távolra, meghalni. Kétségtelen, hogy Bessenyei rossz anyagi viszonyok közé került Bécsben a 80-as évek elején, kétségtelen az is, hogy e miatt, s a sok-sok gyötrelmes és hiábavaló vergődés, a bécsi csalódások miatt el is kedvetlenedhetett, s az is kétségtelen, hogy a benne adottságtól élő enyészetvágy e csalódások közepette el is hatalmasodhatott benne, s valóban húzta, vonta őt haza, hazamenni, eltemetkezni az emberek elől, s meghalni, meghalni magányosan és csendesen. Ám az elkedvetlenedés, csalódás, visszatérés sem tudta kiragadni kezéből a tollat, s ma már az is kétségtelen, hogy munkásságának egyéni szempontból értékesebb része éppen a pusztakovácsii magányban folyik le, Bessenyei a teljes elvonultságban alkotja meg írói egyéniségére legjellemzőbb s leghatározottabb műveit is. Ezek értékben magasan felette is állnak a bécsi életszakasz alkotásainál. Műveit ki is akarja adni, de a cenzura kegyetlenségén minden igyekezete megtörik. S aki a bécsi testőr élet fényében, annyi lehetőség közt sem szervezőképes, aki a legtevékenyebb munkában is elvonultan élt, aki a magánykedvelésével nem tudta maga köré gyűjtve megmozgatni a magyar írókat és költőket, az idehaza egyéni tépelődései közben, tanúltságával szerzett problémák elintézésén, megoldásántűnődik, s majd a természet világának kérdéseire keres feleletet, majd római történetet írva bölcselkedik, majd meg a saját élete nagy küzdelmét vetíti papírra. Minden külső kényszer hatására sem mond le arról, hogy valaha az egész magyarság írásainak nagy hasznát veszi. A Szellem primátusába vetett hite nem hamvadt ki belőle a pusztakovácsii magányban sem. Hisz annak a győzelmében, amit ő elképzelt, elgondolt és írásba foglalt. S bármennyire is felemelő, megnyugtató lehetett ez neki, ma, 126 évvel halála után kétségtelenül látjuk azt is, hogy nagy csalódáson ment keresztül egyénileg is lelki életében. Az az ősi visszatartó erő, amit szülőföldjéről magával hoz, az enyészet érzésének elhatalmasodása, a széplelek, a szépész bénító hatása akarátára, majd hazavetve ismét, a nagy parlagra, nem is hozhatott mást, mint a remetei bölcsességbe való teljes elvonulást, s teljes leszámolást végül is mindazzal, ami számára odakinn,

Bécsben még ihletadó és nemesítő volt ; az emberi értelem, az Esz felsőbbrendűségével. Az emberi élet végső határán állva Bessenyei a halál közeledését érezve belátja, hogy

„hijában erőlködsz tsupa természetben,
Mert nem tudod, hogy élsz örökre lelkedben,
fel, alá, akárhogy, s merre okoskodol
filozofiáddal gyakran tántorodol,
Tsak a kinyílt egek vezérelhetnek itt . . .
Boldog, aki igaz és igazán is hitt . . . (Természet világa VIII. 41.

Bessenyei tragédiája — az Esz tragédiája. Az észé, az egyedül a ráció hitébe vetett felvilágosodott ember tragédiája. Neki is a magányban, az emberi bölcsesség végső határánál kellett belátnia, minő rettenetes tévedésen alapszik egyedül az ész kultúrájába vetett életnek a megbecsülése. Egész bécsi tevékenységében azon fáradozik, hogy a magyarságot a műveletlenségéből kiemelje. Ez a műveletlenség egyedül a tudás hiányában keresendő. Naív hite, hogy a tudományok elterjesztésével, a tudás hatalmának az emberi társadalom minden rétegére való kiterjesztésével az emberi életet boldogabbá lehet tenni : a felvilágosodásából származik. S maga Bessenyei is elsősorban a tudományoktól várja az emberi élet megjavulását. Magának kellett végigjárnia az élet nehéz iskoláját, magának kellett a saját egyéni boldogtalanságán, örök kielégítetlenségén, állandó tépelődések közt tapasztalnia, hogy a tudás egymagában nem boldogít, hanem elfáraszt, kiöl belőlünk minden hitet. Csak mély kedélye, magánya vezeti el őt a legegyszerűbb bölcseséggel a Szellem hallhatatlanságának hitéhez, S ez a hite, ebben való megnyugvása, ebben való teljes feloldódása : ez lesz öregkorának végső tapasztalása, igaz életbölcsessége is. A Lélek Igazsága a hallhatatlanságban találja meg élete igazi értékét, eredményét, szépségét.

5.

A nemzetnevelő Bessenyei. A problémákon keresztülhaladva arra a megállapításra kell jutni, hogy Bessenyeit egyéni sorsán, életkörülményein, filozofiáján, különösen pedig lelki fejlődésén és munkásságán keresztül szemlélve ki kell emelni abból az egyoldalú megvilágításból, ami az irodalom történetben eleddig értékelésénél mindig jelentkezett. Bessenyei nem abban a par excellence értelemben vett irodalmi egyéniség, mint akár korának, akár egész irodalmunknak nem is egy költője, írója. Értékelésében is tehát nem pusztán irodalmi, hanem inkább általános kultúrtörténeti nézőpontok lesznek irányadók. Mert Bessenyei számára az irodalom csak eszköz volt magasabb közcél szolgálatában. Számára a felvilágosodás is csak eszköz célja eléréséhez és megvalósításához. Ez a cél pedig elsősorban a nemzetnevelés.

A gondolat nem is eredeti, inkább csak elhanyagolt eszme, Imre Sándor vetette fel, s ujabban Fischer Júlia fejtegette bővebben, hosszabb tanulmány keretében. Bessenyei nagy korvál-

tozás időszakában élt, olyankor, amikor a régi nemzeti élet alapjait új, nyugatról betörő szellemi irányok igyekeztek megbolygatni és megrendíteni, ennek a korfordulatnak irányában, mint minden korváltásnál, a nemzetnevelés gondolata új erőre kapott. Új embereket csak új neveléssel lehetett előkészíteni, s ezt Bessenyei is jól tudta. Helyes irányba tehát csak akkor jutunk, ha ebből a nézőpontból vesszük szemügyre egész tevékenységét, munkásságát. S akkor egész pályája, útja határozott irányúvá válik, élete, sorsa, munkássága töretlenül áll előttünk a nemzetnevelés szolgálatában. Bessenyei nemzetnevelő akart lenni, első művei épúgy, mint drámái, röpiratai, elmélkedései, fordításai és későbbi, csak kéziratban maradt művei ezt igazolják. Ez a nemzetnevelői gondolat és munkásság határozza meg nála azt is, hogy egyéni lelki alkatát is erre az összegező szempontra idegezze be. A nagy koncepció, ami mindenki előtt áll, aki csak ezzel a problémával foglalkozik, az elméleti elmélyülés, iránykeresés, irányok választása is kedvez annak a sajátos lelkületnek, ami ősi lelki természetében, magányszeretetében és széplelkiiségében jelentkezik. Az a feltétlen idealizmus, ami egészen hevülésig ragadja, biztosíték a munka állandó és határozott folytatásához. Az a valóban tragikus sors, melyet külsőleg és belsőleg átél, egyben arra mutat, hogy miben tévedett és mit nem látott meg, ill. mit látott meg csak későn Bessenyei, ami mind akadálya volt a munkája gyümölcsöt tetésének is. „Mert a tudománynak az a feladata, hogy tisztán és változatlanul tárják elének az igazságok világát. Ezért meg akar szabadítani minket a balvéleményektől, zavaró ítéletektől, amelyek az igazság útjában állanak. De mihelyt személyek vagy helyzetekre irányul a megértés, oly mozzanatok merülnek fel, amelyek a tisztán tudományos szándéknak ellene állnak. Ilyenkor értékitételek nyomódnak előtérbe, amik alól sohasem vonhatjuk ki magunkat, ha személyekről és személyes cselekvésekről van szó.” (Nagy József.)

Ilyen értékitételekkel igyekeztünk csak jelen felvetett problémáinkra is rávilágítani, s vele a Bessenyei kutatást gazdagítani. Kódós világból valók ezek a problémák jórészt, de a történet kutatója sohasem mehet el szótlannul azok mellett a tények, gondolatok és érzések mellett, amelyek rég mult idők nagy belső, lelki küzdelmeinek homályosságából bukkannak elő.

DR. BELOHORSZKY FERENC

TEGNAP ÉS MA

Tegnap voltam a mának hőse,
Ezer küzdésnek ismerőse.

Tegnap voltam az Élet Láza,
Mely a Világot leigazza.

Tegnap voltam Erény és Jóság,
Tűzben kovácsolt vad Valóság.

Tegnap voltam rohanó Orkán,
Kiáltó szó milliók torkán.

Tegnap voltam kacagó Május,
Sok sebre olaj, illatos Nárdus . . .

Sokröptű, vidám, dús Fantasztá,
Világmegváltó entuziasztá.

Tört sebre vigasz, zsolozsmás ének,
Harcosa a jók Istenének . . .

De Ma, Tegnap szürke mása :
Veled szállt lelkem Messiása,

Ma már nem vagy csak bús ígézet,
Örök Fátum, sóhajos Végzet.

Tört fény vagy csak a volt csudára,
Miként az éjjel holdsugára.

Dadogó szó s nem harcra bírás,
Zokogásba fult jajos Sirás.

Ami igaz volt Tegnap : Máma
Hitető szó és hazug Fáma.

Ami Veled szállt, nem jön újra :
... Lettem az élet vak Vazulja.

— — — — —
Fájon szállnak a lomha évek :
Jobb volna tán, ha kivinnének.

NAGYVÁTHY JÓZSEF

KÖZÉPEURÓPA SZELLEMI PROBLÉMÁI (VÁZLAT.)

Manapság igen sok szó folyik a Dunamedence problémáiról. Cikkek, előadások, viták tömkelege akarja megoldani a nagy problémát : a magyarságnak volt nemzetiségeihez, ma már államalkotó nemzetekhez való viszonyát. Kétségtelenül fontos, életbevágó kérdés s éppen ezért látjuk szükségesnek, hogy megpróbáljuk felvázolni az egész kérdés elméleti megalapozását.

A magyar nemzetnek a többi dunai nemzethez való viszonyát akarjuk megállapítani, meghatározni. Ehhez azonban igen nagy szükségünk van arra is, hogy megpróbáljuk meghatározni a magyar nemzet fogalmát, mert ha közelebbről vizsgáljuk meg a dolgot, azonnal észrevevesszük, hogy ez korántsem olyan magától értetődő és kézzelfogható mint első pillanatra látszik. Vajon meg tudjuk-e sajátmagunkat határozni? Van-e a magyar nemzetfogalomnak olyan meghatározott jegye, amely megkülönbözteti a többi nemzettől s alapot ad az összehasonlításra? Ne értsük félre: nem logikai meghatározásról van itt szó, logikailag egy nemzet fogalmát lehetetlen meghatározni. Ellenben: minden nemzetnek van egy olyan sajátossága, amelyre mint nemzeti jellemvonásra, alaptulajdonságra tekint s amelynek segítségével meg is tudja határozni magát, kiemelkedik az egyéb nemzetek közül.

Hogy ezt közelebbről meg tudjuk világítani, nézzük meg a nagy nemzetek közül három, kétségtelenül igen tekintélyes és ismert nemzetnek: a németnek, angolnak és franciának ön-meghatározását. Van-e ennek a három nemzetnek olyan sajátos fogalma, amelyet évszázados történelmük termelt ki s amellyel valóban meg tudják mutatni egyéni nemzeti arcukat?

A németek a *faj* fogalmával operálnak. A német azért sajátos nemzet, azért különül el a többitől, mert egységes, önálló *faj* s ha egy német ember sajátmagáról mint németről beszél, elsősorban ezeket a *faji* jegyeket fogja kihangsúlyozni.

Az angoloknál már nehéz volna fajról s különösen faji öntudatról beszélni. Az angol történelem egészen más, teljesen önálló fogalmat termelt ki az ön-meghatározásra. S ez a fogalom: a *birodalomé*, sőt: a *világbirodalomé*. Az angol embert öntudatos angollá világbirodalmi helyzete teszi, s történelmében a birodalom kialakulási körülményeit kutatja. Talán még érdekesebb ennek a birodalmi eszmének a szerepe az amerikaiaknál: a Yankee meghatározására talán még kevesebb a faji alap, mint az angol emberére. De az USA-nak kétségtelenül sokkal demokratikusabb és az angolokétól merően különböző *birodalmi* eszméje öntudatos amerikaivá teszi valamennyit.

A franciát nehéz volna mind faji jellegével, mind pedig a birodalmi eszmével meghatározni. Fajilag talán a világ legkevertebb népe; államiságának történetét pedig forradalmak viharai törlik meg. A mai francia lélek nem azonosítja magát XIV. Lajos birodalmi elgondolásaival! A francia ember *kultúrájában*, *esprit-jének* állandó két jellemvonásában: racionalizmusában (*raison*) és ízlésében (*gout*) határozza meg önmagát, történelmében ennek a szellemnek a fejlődését keresi, sajátmagát, mint ennek a szellemnek a megtestesülését látja.

Van-e a magyarságnak is olyan sajátossága, kiváló jellemvonása, egyszóval: kritériuma, amely megkülönbözteti a többi, különösen a környező nemzetektől s egyúttal történelmének is sajátos, a többiekétől egészen elkülönülő színezetet ad?

Vegyük sorra azt a három fogalmat, amelyről az előbb a

németekkel, angolokkal, franciákkal kapcsolatban szólottunk.

Mint egységes *fajról*, a magyarságról igazán nehezen beszélhetünk. Igen sok tudósunk vitatkozott már rajta, milyen fajúak voltak honfoglaló őseink, s ha tudományos igazság is, hogy török volt a vérükben a domináns jegy, mégis keverék fajta voltak s ez a kevertség azóta a nagy indogermán törzsnek, az itt talált és azóta is idehúzódló szláv, germán, román népek egy ezredéven keresztül tartó asszimilálásával megmérhetetlen módon fokozódott. Mégis: a Dunamedencében kialakult az az egységes *fajta*, amely lelki habitusában: gondolkozásmódjában, életmódjában merően különbözik az egyéb fajtáktól. El lehet-e azonban ebből a szempontból az egy városban élő, magát magyarnak és magát esetleg szlováknak valló embert választani egymástól, úgy, ahogy a román fajú: spanyol, olasz embert el tudjuk választani a némettől? Kétségtelen, hogy nehéz, sőt, majdnem lehetetlen dolog faji operációval Magyarországon és egyáltalán, a Dunamedencében boldogulnunk, ha a magyarságnak a többi nemzetnek megkülönböztetéséről van szó.

Nézzük a másik eszmét: a *birodalomét*. Tudjuk, a magyarságnak megvolt és megvan a maga sajátos birodalmi eszméje: a Szent Koronáé. A magyar országrészeket a Szent Korona eszméje tartotta össze, a föld a Szent Korona teste volt, a polgárok: a Szent Korona polgárai. De éppen ezért: vajon csak a magyarság tartozott-e a Szent Korona birodalmi eszméje alá? Vajon meg lehet-e vele a magyarságot, mint különálló nemzetet határozni? Aki világosan és tárgyilagosan gondolkodik, azonnal átlátja, hogy nem. A Szent Korona volt polgárai között rengeteg nemzetiség akadt, akik, ismételjük: történelmi fejlődésükben kaptak olyan közös lelki habitust, amely összehozta őket és megkülönbözteti Európá más nemzeteitől.

Hogy ezt bővebben és érthetőbben megvilágíthassuk, nézzük a harmadik nemzetfogalmat, amellyel a francia határozza meg magát: a kulturális nemzetét. Valóban a magyarság egységes kulturális fejlődése, az, amit néha olyan könnyelműen és felelősségérzet nélkül szoktunk emlegetni: egységes kultúrának alkalmas arra, hogy nemzeti sajátosságaink meghatározójául szerepeltessük. Miben áll a magyar kultúra? Melyek azok a jegyei, amelyek a magyarságnak is jellemvonásai s így nemzetmeghatározó jegyek is lehetnek? Erre nehéz válaszolni és sokféle feleletet is lehetne adni rá. De, hogy közelebb juthassunk vizsgálódásaink végpontjához, két megkülönböztető jellemvonást vegyünk, melyek mint a magyar *irodalomban*, mind pedig a magyar *pszichében* megtalálhatók. Az egyik: az állandó *etikai* beállítottság. A magyar költő mindég *apostol* is egyszersemind a legrégibb időktől mind a mai napig: nem véletlenség, hogy irodalmunk két legnagyobb chef d'oeuvre-je: az Ember Tragédiája, amely az emberi Lét kérdéseit tárja elénk s Arany János balladája, a lelkiismeret halhatatlan megszólaltatója. De ettől a két példától eltekintve: talán a magyar

költő az, aki valamennyi nemzet közül a legjobban irányítható, a legjobban apostol, vagy, hogy Ady szavaival éljek :

„Ezerszer Messiások
A magyar Messiások.”

A másik jellemvonás, mely egész szellemi életüket oly sajátossá, egyénivé s más nemzetek számára szinte érthetlenné teszi ; a *földhöz való görcsös ragaszkodás*, Pedig a magyar poéta típus nem az otthonülő nyárspolgár, — magyar költő nyugtalan vérű és bolyongó, a Balassák, Csokonaiak, Petőfiék, Adyék az igazi magyar költőtípusok. Még Arany János, a szelíd, nyugodt Arany János is üldözi, — tipikus magyar jellemvonás, — a vándorszínészet délibábját fiatal korában. Talán Ady Endre a legszimbolikusabb képviselője ennek a magyar költő-sorsnak : nyugtalan vére hajtja, űzi, Párizs viszi el, az az ő Bakonya, — mégis : föl-földobott kőként jön vissza az áldott, átkozott hazai földre.

Ennek a földhözköötöttségnek, más nemzet számára sohase érthető magyar jellemvonásnak Arany János, ha nem is a legkitörőbb, de a legigazabb képviselője. Arany Toldija ; a magyar léleknek egyik legsajátosabb és leghalhatatlanabb megnyilatkozása ; — egyben a legérthetetlenebb Európa számára. Fordítsd, le németre, olaszra, franciára Aranynak egyik másik balladáját : a nagyleszuítségű remekműből limonádézú, szentimentális kis történet lesz, semmi más. S ez nemcsak azért van, mert a magyar nyelv kifejezésmódját nehéz visszaadni. Miért marad meg akkor az idegen, európai lelkiségű Molnár Ferencből minden, ha lefordítják ? Arany János azért lefordíthatatlan, és visszaadhatatlan, mert csak a magyar lélek, a sajátos, mégis megfoghatatlan meghatározó elem részeseivé hozzáférhető.

S mégis : a szlovák legnagyobb költője, Hviezdoslav Ország Pál Arany Jánosból indul ki, őt tartotta élete végéig költői mintaképének, még akkor is, amikor politikailag a magyarság ellen fordult. Eminescu, a román nyelvű legnagyobb költője a magyar klasszikusok közvetítője a saját nemzete felé s Petőfit, Eötvöst, Kölcseyt utánozza, tudatosan, románul.

Csak két példát említettem föl, de mind a kettőt csak azért, hogy kézzelfoghatóvá tegyem azt, amit mondani akarok. A Dunamedence népei rezonálni tudnak a magyar szellem sajátos jelenségeire, nyilvánvaló : azért, mert lelki rokonságban vannak a magyarsággal s az a sajátos lelki, kulturális jellemvonás, amely a magyarságot meghatározza, némileg az egyéb dunai népek meghatározója is.

Ha jól meggondoljuk, ez természetes. Ezer év együttlétét még a szlovák, román irodalomtörténészek sem hagyhatják, aminthogy nem is hagyják figyelmen kívül. S főleg : a XVIII. század végéig ! Amikor a sajátos magyar irodalmi eszme teljesen érvényben volt még s a latin nyelvű rendi államnak minden Hungáriát lakó tagja egyszersmind a nemzet tagja is volt ! Olyan közös volt minden : szülőföld, témakör, sőt, cél és érdek is, hogy

igazán egységesseé fejlődött a dunavölgyi lélek ! S ennek az egységesseének bizonyos lényeges jellemvonásai még a XVIII. XIX. századforduló nagy zökkenése : a nemzeti nyelv szép, de nálunk nagy harcokat kiváltó korszaka után sem multak el, még akkor sem, mikor a magyarság és nemzetiségek politikailag ellenfeléneként állottak egymással szemben. A magyarságnak politikailag legnagyobb ellenfele, a pánszláv eszmék költői megalkotója, Kollár János csak akkor tud a politikai eszméktől túlfűtött lírikus eposzában igazán költőivé emelkedni, amikor dunai lelkét mutatja ki : az egykorú magyar költőkkel való rokonságot, a magyar tájhoz, Tokaj lankás vidékéhez, a szűlőföldjéhez való ragaszkodását. És : a mai szlovák költők mestere Ady, az az Ady Endre, aki sajátos magyar arcával huszadik századi, modern, de a többiekéhez hasonlóan tragikus képviselője a magyar szellem jellegzetes-ségeinek, nemzetmeghatározó jegyeinek.

Ebben rejlik tehát a dunai közösség lényege : a magyarság együtt élt és közös szellemi koncertet alkotott a többi dunai néppel, azokkal, akiket azelőtt *nemzetiségeinek* hívott. Kétségtelen, hogy nagy asszimiláló erejével és kultúrális fölényével a maga arcára alakította a nemzetiségek gondolatvilágát ugyanakkor, amikor szellemi fejlődésében azok is hatottak őrá a maguk sajátosságaival. Így alakult ki a közös *középeurópai szellem*, amelyben, kétségtelenül, mi játszottuk a vezető szerepet. Magyar érdek és középeurópai érdek volna, ha ezt a vezetést ma is megtartanók, hogy a dunamedence fejlődése továbbra is egységes maradjon. Most, amikor már nem élünk többé egy államban nemzetiségeinkkel, ezt az egységet, sőt : a vezetést csak úgy fogjuk tudni megtartani, hogy foglalkozzunk vo't nemzetiségeink szellemi életével mind a történelem, mind pedig a jelen szempontjából. Az a sokat hangoztatott „kultúrfőlény“, amelyre egész nemzeti létünket alapozzuk éppen itt, a nemzetiségeinkhez való viszonyunkban kell, hogy megnyilvánuljon, de ez csak akkor lehetséges, ha a szellemi közösséget széles rétegekben is tudatosítjuk és tovább ápoljuk.

Középeurópa és a magyarság békéje függ tőle.

DUNAI

A MESÉK MESÉJE

Hideg késő őszi est.

Odakünn a varjúk kavarognak a szélben, károgásuk is csak fátyolosan hallatszik.

Ideben morzsóka van. Nagy csönd üli meg a szobát, a leányok, legények nem viháncolnak, nem sugdosódnak, nem terefe-rélnek.

Csőnd van.

A morzsolás egyforma, elgondolkoztató, elálmosító zaja tölti

meg a szobát, s csak akkor lesz nagyobb a zaj, ha egy-egy leány, vagy asszony a kötőjébe összegyűlt szemeket engedi le a szakajtóbba, vagy ha egy legény önti be a megtelt szakajtót a zsákba.

Máskülönben nagy a csönd, mert mindenki a maga tengericsövével, a maga életével van elfoglalva, melyről neki kell lemorzsolni az apró szemeket, a gondokat.

Szinte megütközünk, felrettenünk, mikor az egyik lány megszólal :

— Meséljen már valamit Józsi bácsi !?

Józsi bácsi, a falu mesefája, -- most olyan előmorzsoló féle, aki a szurkavassal megritkítja a tengericső sorait, hogy könnyebb legyen lemorzsolni, -- előbb befejezi a kezében lévő cső ritkítását s csak azután szólal meg nagy komótosan :

— Meséljek ? Hát osztán méket meséljem ?

— Hát amelyiket akarja, -- kap örömmel az alkalmon a fiatalja, mert az öreg mindig nehezebben, mindig ritkábban mesél.

— Hát jó. Akkor olyat mesélek, amelyet még nem hallott a fíjatal úr !

Ez nekem szól, aki itt ülök a karos lócán az asztal mellett és jegyezgetek. Elöttem a falról leakasztott sótartóra tett kis lámpa. Valaki feljebb csavarja a lángját, hogy jobban lássak. Hogy jobban lássam talán őket is, akik életének sója, megízesítője a messe, aminek világánál olvasni lehet lelkünkben.

Mese, mese, mese . . .

— — — — —
Eccer egy embernek vót három fíja.

Mikor már érezte, hogy meg fog halni, meghagyta a fíjainak, hogy halála után mindennap menjenek ki a sírjához és ott egy szál gyertya mellett imádkozzanak.

Mindennap másik fíjúnak keltett kimenni.

Első nap kimegy a legidősebb.

De alig gyújtotta meg a gyertyát, egy kis szél kerekedett oszt elfújta a lángot.

Vagy tizszer is próbált tüzet csíholni, mert akkor még gyufa nem vót, de hiába csak nem sikerült neki.

Ahogy körül néz, egyszer csak a temető egy kis fél helyén lát egy kis tüzet pislákolni.

Odamegy, hát ott ül egy ősz öreg ember.

Köszön neki illendően : „Aggyon Isten jóestét, édesöregapám.”

— Szerencséd, hogy öregapádnak szólítottál. Mi járatban vagy fíjam ?” — kérdezte az öreg.

A fíjú erre elmondta, hogy neki az édesapja sírjánál kellene imádkozni, de nem tudja meggyújtani a gyertyáját, hát idejött, mert gondolta, hogy itt kap egy kis tüzet.

— Adok én szívesen — mondta az öreg — de csak akkor, ha olyat tucc nekem mesélni amiből egy szó sem igaz. Mert ha nem, bocsorszíjjat hasítok a hátadbúl !

Belekezdet hát a fíjú, de az öreg már az elején rávágta, hogy : „E bizzony igaz lehetett.” Azután kihásította a szíjját a hátából.

A fíjű hazament, de nem szót, egy árva szót sem, hogy mi történt vele.

Másnap a középső következett vóna.

Ki is ment az, de még össze sem tehetette a kezeit, máris elfújta a szél a lángot. Neki sem sikerült meggyújtani mégeccer. Amikor meglátta a tüzet pislákolni, — amit az új tulajdon apjuk örzött, de ezt persze ők nem tudták — odament s köszönt illendően : „Aggyonisten jóestét édesöregapám”.

-- Aggyonisten fíjam. Szerencséd, hogy öregapádnak szólítottál, mi járatban vagy ?”

Persze ez is elmondta, hogy mit hagyott rájuk az édesapjuk, de mert a szél miatt nem tud lángot csinálni, idejött hát egy kis tüzet kérni, mert gondolta, hogy itt kap.

— „Adok én szívesen — felelte az öreg, — de csak akkor, ha olyat tucc nekem mesélni, amiből egy szó sem igaz, mert ha nem, bocskorszíjjat hasítok a hátadbúl !

Elkezdett hát a fíjű messélni, de a közepe táján olyat tanált mondani, amire az öreg rávágta, hogy : „E fíjam igaz lehetett”. Aztán kihásította a szíjjat a hátából. A fíjű hazament, de e se szólt egy szót se.

Harmadnap a legkisebb ment ki.

Az is éppen úgy járt a gyertyával, mint a két bátya.

Ú is észrevette a tüzet, oda is ment, köszönt is illendően, el is mondta, hogy mi járatban van.

Amikor az öreg azt mondta, hogy olyat kell mesélni, amiből egy szó se legyen igaz, a fíjű egy kicsit gondolkozott, oszt elkezdett messélni : Amikor én olyan vótam, mint az apám az apám meg olyan vót, mint én, történt hogy befogtunk három lovat.

Kettőt előre, kettőt hátra.

Feltettünk 12 búzakenyeret elindultunk a vizimalomba örni.

Nyarba, kánikulába, a Tisza át vót álva.

Ahogy mentem a jegen találtam 3 gácsér tojást.

Nosza levetettem a fejem alját, beleütöttem.

Összetoltam 3 darab jeget, meggyújtottam, megsütöttem, meg-ettem.

Ahogy mennék tovább beleragadunk a nagy sárba.

A lovak se előre, se hátra.

Megharagudtam, mind a hatot összeaprítottam.

Most mit csináltam ?

Ott vót egy magas fa, felmásztam rajt' az égbe.

Ott vót a bátyám dinnyecsősz.

Mikor felmentem, csak nagyot nézett : Hogy jöttél te öcsém ide ?, de ha mán itt vagy, itt egy tiribicska egyél egy kis dinnyét.

Hogy egy dinnyét meglékeltem a bicskám beleesett.

Nyúlok az öklömmel nem megy be.

Próbálok fejjel, nem férek.

Meghajlok, kétrét bejutok.

Kérdi a bátyám : mit keresel öcsém ?

Mondom a bicskát, mert beleesett.

Ne keresd öcsém! Mert éppen egy esztendeje, hogy egy gulya marha, amék 99 darabból állott, oszt mindegyiknek a nyakán egy kolomp vót, beleesett egy dinnyébe, de máig sem találtuk meg.

Most aztán leakartam menni, de az apám addigra kivágta a fát, összefaszegelte a lovakat, meg is őrt.

Micsináljak?

Ott vót egy véka köles pelyva, kötelet csavartunk belőle a bátyámmal, azon akartam lejönni.

Próbálom ecceresen, nem ért le

Kétszeresen leért.

Az apám épp visszafele jött a malomból. Együtt mentünk haza. Odahaza épp az anyám lakodalma állt.

Még a menyasszonytáncot is eltáncoltam az anyámmal.

Közbe verebészni mentem.

Annyi verebet szedtem, hogy nem tudtam őket hová tenni.

Bedugtam hát a gatyám korcába, a lábukat.

Eccer csak érzen, hogy javábban repülök.

Épp a hóttisza felett, hol az asszonyok mossák a szennyest.

Felnéztek, megláttak, szörnyen kiabáltak.

— Ó be nagy madár, ó be nagy madár.

Azt hittem azt mondják; Ód meg a gatyád, ód meg a gatyád.

Megóttam, leestem nyakig a sárba estem.

Hogy jöjjen ki belőle?

Nosza szaladtam egy ásóért, kiástam magam, hazamentem.

Mán nehezen vártak, hogy hol vagyok, mert javában táncolták a konyhatáncot.

Kérdi a fíjú az öregtül: No öregapám igaz vót-e?

Nem! — felelte az öreg.

Visszakapta a két bocskorsíjat, amit otthon helyretettek, meg az esti imátul is felmentette őket az apjuk.

Ennyi vót, mese vót...

Messe, mese, mese vót...

EÖRDEGH BÉLA

JANCSI, A KÖNYVBARÁT

Jancsi imádta a nyomtatott betűt és egyik füzetes regényt a másik után olvasta. Ha aztán szenvedélyének áldozhatott, hely kérdésében sem volt válogatós, a pincelépcsőt, kapualját, utcasarokot éppen olyan alkalmasnak találta ehhez, mint a konyhaasztalt, ahol ebédelt, — vagy a kézikocsit, melyhez odaült, előhúzva az állandóan zsebében hordott filléres irodalmi kiadvány egyik példányát — és olvasott. Elfoglalt ember volt, aki reggel 6 órától este 8-ig kenyeret keresett. Polgári foglalkozására nézve kifutó-

inas minőségben dolgozott Szitás fűszerkereskedőnél, havi négy pengő és ebéd-kosztért. Ezért a négy pengőért aztán a főnök úr gondoskodott arról, hogy alkalmazottjának minél változatosabbá tegye az életét. Jancsi kötelessége volt a cipőtisztítástól kezdve bolt takarításig a ház körüli munkák hosszú sora. Ezenkívül egész nap hordta a csomagokat az üzletből a vevőkhöz, — hol egyik, hol másik utcán bukkant fel háti-kosár alatt görnyedve, vagy fával, vasalószénnel, ládákkal, zsákkal teli kézikocsinak nekidülve és elnyűtt, foltos kék kötényével törölgette poros, iz-zadó arcát.

A jövedelméhez mérten alaposan megdolgozott, főnöke mégis elégedetlenkedett. Az ő kenyéradó-gazda fogalmai szerint Jancsi naplopó gazember volt, mivel a tíz perces utakat félóra alatt bonyolította le. Hát bizony előfordult ilyen eset is, mert ha egy egy „érdekesebb” regényrész következett, akkor odahúzódva egy kapuhoz vagy házfalhoz, előbb végig olvasta az „érdekest”, addig a cukorra, sóra, ecetre, lisztre várhattak a türelmetlen „kuncsaftok”. Ha aztán ilyen irodalmi élvezet közben a Szitás cég valamelyik vevője rajta-kapta Jancsit, sőt az észrevételt közölte a cégtulajdonossal, a kis inas szeplős képe még másnap is égett a Szitás úr tenyerével való közeli érintkezéstől. Az ilyen jelenetek után pár napig óvatos volt Jancsi, előbb gondosan körülnézett, nem fenyegeti-e a rajtaütés veszedelme és csak azután húzta elő olvasnivalóját. Lassan bizalmatlan lett a cég vevőkörével szemben, mert a főnök úr akkor is tettelegességre ragadtatta magát, sőt kidobással fenyegette — munkaidő alatti szellemi táplálkozását okolva, — ha ez a vád aznap kivételesen alaptalan volt. Ha valahol megsziadták a késedelemért, ott feltételezte az árulkodást és ahhoz a vevőhöz a legsápadtabb képű zsemlek, keletlen kenyér, szűken mért fűszerfélék szállításával szolgáltatott magának elégtételt.

Csak Horváth tanár úr képezett Jancsi előtt kivételt a gyanú alól. Ez iránt nagy rokonszenvet érzett, amit a maga módján nyilvánított is. A tanár úr — bár jó negyedórányira laktak az üzlettől — legkorábban kapták reggelihez a ropogósra sült pék-költeményt, a legszebb kenyeret válogatta számukra, ha vajamire szükség volt az üzletből, kétszer-háromszor is készségesen hozta és ha ki tudta kerülni a főnök úr éber figyelmét, egy pár dekával minden csomaghoz hozzácsempészett. Horváth tanár úr volt Jancsi véleménye szerint a legrendesebb ember, aki beszélgetni is megállt övele. Igaz, hogy a tanár úr ráért már, nem volt sűrűs dolga, nem sietett reggelenként az iskolába, évek óta a jól megérdemelt nyugdíjat élvezte, sokat sétált, mintha a hosszú évtizedek tanteremben, könyvtárban töltött levegőjét akarná kiszellőztetni magából. Egyszer megcsipte zugolvasáson a fiút, — mosolygott a megszeppent gyereken, aki riadtan kérte: „— a főnök úrnak ne tessék... Ne félj — nyugtatta meg. Mit olvasol olyan

sürgősen? — A bridgeporti sátánt — nagyon szép meg érdekes — dicsérte. Amikor a könyvek beszerzési forrása iránt érdeklődött a tanár úr, Jancsi büszkén felelte: vettem, — majd hozzátette: van nekem egy egész tele sidolos ládával, tíz filléresek, de tegnap kaptam három huszonnyolc-fillérest is a Papp százados úr legényétől, a Miskától — dicsekedett boldogan, — majd Miskát kezdte méltatni: okos ember az, gyönyörű nótákat füttyöl, meg Jókákat is olvasott már, csuda érdekesekeket mesélt róla. Percnyi szünet után sóvárgással teli hangon folytatta: — ha nekem egy olyan Jókaim lehetne, dehát azok nagyon drágák, nekem meg haza is kell pénzt adni a családnak. — Öten vagyunk testvérek — mondta gondterhelt hangon — a többi kisebb, mama meg mosni jár, mióta apám meghalt. Kőműves volt, jó ember volt — szúrtoz öklével dörzsölt egyet az orrán. — Az is olyan szépeket tudott mesélni! Mikor a családi körülmények ismertetésének végére ért, felkapta a hátikosarat, köszönt és eliramodott a túlsó utca felé. Ha véletlenül a konyha körül tartózkodott az öreg úr, amikor Jancsi leszállított valamit, szóba elegyedett vele, élvezte az értelmes fejű gyermek beszédét, az olvasmányai felől kérdezte. Ilyenkor felragyogott Jancsi arca és beszámolt. Nemcsak a címet és a történetet jegyezte meg, a regény szereplőit is névről emlegette. A tanár úrban felébredt a pedagógus és megpróbálta helyesen kijavítani az idegen hangzású neveket, de a szeplős arcú kis honpolgár enyhe botránkozással csóválta a fejét: rosszul tec-cik mondani, nem úgy van írva, hogy Bridgeport Zsak, hanem Bridgeport Jack, meg Luis. Az öreg úr elmosolyodott. Mit kívánnon az alig 14 éves családfentartótól? Ő ebben a korban utálta a könyvet és verébre meg varjúra lövöldözött, pajtásaival indiánt játszott és — mi tagadás — a falu réme volt, aki a dinnyelékezés, ablak beparittyázás terén rekordot állított fel.

Husvét után megkérdezte Jancsától, járt-e locsolózni, kapott-e sok piros tojást? Nem voltam sehol, nem volt cipőm — a vállán rántott egyet. Mama azt mondta, neki nincs rá pénze, én meg ne köccsem rongyos könyvekre, mert fel fogja tüzelni. Mérges egy asszony, de hát már úgy sem találja meg — hunyorított a szemével, mert elvittem az egészet a főnök úr pincéjébe az ecetes hordó mellé. Az ünnep meg úgyis eltelt, — kiolvastam a „Fehér álarcost” J. M. Vals csinálta, — szipáskolt egyet -- az a sir gregori csuda pasas volt, rém érdekes regény volt! A szeme ragyogott, barna szeplői mintha élénkebben virítottak volna a kellemes visszaemlékezésre.

Egy nyári napon aztán megtörtént a tragédia: Jancsi a könyv imádat miatt elvesztette az állását. Reggel a szokott időben nem jelentkezett a teli zsemlés kosárral. A tanár úr délelőtti sétáján találkozott vele az utcán, amint egyik kezében kis batyut, a hóna alatt meg egy zöldre mázolt ládát szorongatott, Mogorván

köszönt és lehajtott fejjel továbbment. Jancsi — szólt utána az öreg úr, — hogy szóra bírja — egy kiló kenyér kellene! — Már nem vagyok Szitáséknál állásban — felelt zordul, — aztán meggondolta magát és megállt pár lépés távolságra. — Kiru... izé... leépitettek — helyesbített, — majd tétovázva folytatta: de ne tessék elhinni nekik, nem lopni akartam azt a bűdös könyvet, csak elolvasni — komor arcára lágy vonás rajzolódott — az új földesur vót, akit a moziban is adtak. Azt mondta a főnök úr, olyan zshivány vagyok, mint Andris, az elődöm, pedig az mindig cigarettát, de még rumot is lopott — tört fel belőle a sértett önérzet.

Meg kellene kérni a gazdád, hátha visszafogad — ajánlotta a tanár úr. Dehogy — lemondó mozdulatot tett a kezével — van már utódom is és az beállt három pengőért — méltatlankodott. — Piszok egy világ — mondta megvetéssel teli hangon. — Hát a könyveid? — Miskához viszem, amíg állásom lesz, de fűszerhez nem megyek többet — csengett kangjából a szakma iránti mély útálat.

Te Jancsi, a Krausz könyvkereskedőnél egy kifutó-fiút keresnek elsejére!

Könyvesboltos! — csillant fel a szeme, — az előbb még borús arc megelégnékült — de oda én máris jelentkezem — lelendezett — és a város felé iramodott, már az utca sarkára ért s visszafordulva onnan kiáltotta: köszönöm naccságos úr!

KOVÁTS ERZSÉBET

MAGYAR NÉZŐ

Ez az új rovatunk magábaöleli az időszerű kultúrális, irodalmi problémákat, amelyek mai elesettségünkben rajtunk, magyarokon segíthetnek, s rövid írásokban terjeszthetik azt az irodalmi világnézetet, amely minden írásműnél és kultúrális problémánál elsősorban nemzeti jelleget és jellemet keres és domborít ki. Amint Bessenyei is Magyar Nézőjében számot vetett kora kultúrális, irodalmi állapotaival, s röpiratát azért írta, hogy vele a nemzeti nyelvet felkarolja, mi a nemzeti szellem és érzés irodalmi és kultúrális felkarolására nyitjuk meg hasábjainkat. A Magyar Néző Őr akar lenni: a magyar szellemiségnek és a magyarság kultúrális sorsproblémáinak öre rövid, néhányszavas cikkekben. Holminkat így teljesen könyvek és kultúrális események ismertetésére szorítjuk.

Egységes nemzetszemléletet a magyar irodalomban!

Irodalmunknak legfrissebb egyben legörvendetesebb jelensége, hogy a politikamentes esztétika hanyatlásba merülésével egyidejűleg ismét nemzeti lett, nemcsak nyelvében, hanem problematikájában is. Az erdélyi irodalom, főleg Makai Sándor és Kós Károly hatására a hazai irodalom a történelem felé fordult s egymásután lepte meg olvasóközönségét történeti tárgyú regényeivel és életrajzaival. De ugyancsak az erdélyi irodalom, (Tamási Áron és Nyíró József) hatása mutatható ki a hazai irodalom másik irányzatában a népies, a néppel foglalkozó irodalom hirtelen fejlődésében is.

Az újabb magyar irodalom tájékozódása tehát két irányú: egyrészt történeti, másrészt jelenkori. Az előbbi felé inkább az idősebb, az utóbbi felé inkább a fiatalabb nemzedék tagjai fordulnak. A nemzeti jelző azonban éppúgy megilleti az egyiket, mint a másikat, mert mind a kettő a nemzetsors, a nemzetjövő ihletettje. A két törekvés között megnyilvánuló különbség csak annyi, hogy az idősebbek a nemzet multjából, a fiatalabbak pedig a jelenkor hibáiból következtetnek, okulnak és ösztönzést adnak megfelelő változtatásokra. Annak a vonalnak a tapasztalatai azonban, mely Hercegtől, Surányin, Gulácsin keresztül egészen Harányiig s annak, mely Szabó Páltól Illyésen, Féján, Kodolányin keresztül egészen Veres Péterig vonul — majdnem egyezők. Az ösztönzés azonos forrása és az élményeknek csak az időtől függő különbözősége ezt az irodalmat mindenképen nemzetivé teszi.

A nemzeti irodalom tehát ismét aktív s ez az aktivitás előreláthatólag olyan új nemzeti közszellem kialakulását fogja eredményezni, mely alkalmas lesz a korszerű reformok megvalósítására s ezzel a nemzet jövő biztosítására. Az is bizonyos azonban, hogy ez a folyamat teljesen hasonlóan fog lezajlani ahhoz, mely a XIX. század közepén lefolyt fordulatot létrehozta. Eppen ez az előrelátható irodalmi hatás, valamint az a tapasztalat, mely a negyvennyolcas reformkorszak kudarcának ismeretéből ered, szükségessé teszi, hogy úgy az idősebb, mint a fiatalabb írónemzedéket figyelmeztessük arra, hogy sikerük első követelményeként semmit se tartsanak fontosabbnak, mint az egységes nemzetszemlélet kialakítását. Nagyon jól tudjuk ugyanis a múltból, hogy leghatásosabb újitónk, Széchenyi főleg azért veszítette el kapcsolatait a nemzettel, mert nemzetszemléletét nem foglalta rendszerbe s így az nem hatott a maga teljes egészében. De nem is hathatott, mert a megjelenését egyengető irodalmi nemzedéknek sem volt egységes a nemzetszemlélete, amit eléggé bizonyít az idősebb, romantikus, Werbőczy Hármaskönyve által fertőzött irodalmi

nemzedék rendi, tehát osztálynemzetszemléletének s a fiatalabb, európai, népi, tehát demokratikusabb irodalmi nemzedék nemzet-szemléletének az ellentéte. Vörösmarthy és Kölcsey nemzetszemlélete merőben más volt mint Petőfié és Aranyé és így szükség-szerűen az irodalmi hatás alatt álló nemzeté sem lehetett egységes.

S ennek a végső következménye azután a Széchenyi—Kossuth féle antagonizmus s nem utolsó sorban a szabadságharc kirobbanása és kudarca is volt. Ez a példa mementóként álljon a nemzeti irodalom idősebb és fiatalabb nemzedéke előtt, mert ha ezt figyelmen kívül hagyják elkerülhetetlenül új tragédia felé sodorják a nemzetet.

A magyar nemzetszemlélet ma válságos korszakát eli. A nyugati hatás máris érezhető rajta. Herczegtől Szántó Györgyig széles a nemzeti irodalom frontja, de ha sorra végig vizsgálánk az arcvonal állomáshelyeit, arra a tapasztalatra jutnánk, hogy az árnyalatok sokasága miatt nem sokat lehetne közülök hasonlónak ítélni. A racionalista francia nemzetszemlélettől a herderi eredetű biológiai német nemzetszemléletig az összes változatok kritériu-mait megtalálhatjuk ezen a fronton, de a magyar nemzetszemlélet legsajátosabb ismertető jegyét: a nemzeti hivatástudat kollektív s önként vállalt jegyét alig viseli magán a nemzeti irodalom egy-két képviselője. Pedig tudjuk, hogy nincs nemzet hivatástudat nélkül s különösen tudnunk kell, hogy elsősorban a magyar nemzet nincs enélkül. Ezeréves dunavölgyi történetünk, ha más talán kevésbé annyit azonban okvetlenül bizonyít, hogy létünk posztulátuma rendeltetésünk volt s az is maradt. Mert mint kristály tiszta faj nem maradtunk meg s nem is maradhatunk éppen misszióknál fogva. Ellenben megmaradtunk mint kovász, mely erjedt s erjesztette maga körül a népeket. Nemzetszemléletünk legfontosabb ismervének tehát ennek a missziós tudatnak kell lennie, mert enélkül örökké csonkák maradunk, sőt meglehet, hogy még azok sem leszünk. Annak az új lendületbe jött nemzeti irodalomnak pedig, melynek hatása okvetlenül korszerű reformokra fog vezetni a nemzeti öncélúság újabban átvett nyugati fogalmát teljesen törölnie kell a szótárából s helyette egy átértékelt, hivatástudatunkkal társítható fogalmat kell használnia. A nemzeti öncélúság nyugati fogalma egy százszázalékosan nemzeti állam kialakítására utal. A nemzetállamhoz való ragaszkodás pedig a magyarság számára lemondást jelent, lemondást igényeiről és hivatásáról. Az a nemzetszemlélet tehát, mely igényeinkhez és feladatainkhoz mértén tulságosan szűk fogalmakkal operál: elfogadhatatlan, ellenben elfogadható, amely a nemzeti öntudatot egynek ismeri el az önként vállalt nemzeti hivatástudattal s ha ez a nemzeti öntudat szabja meg az átértékelt nemzeti öncélúság irányát, akkor nem az abszolút nemzetállam lesz a magyar állameszme célja, hanem az a történelmi képződmény, mely csak a Kárpátok mendencéjében alakulhat ki, de szűkebb határok közé semmiesetre sem vonható. Ezt vallani és hirdetni kell a

nemzeti irodalomnak, mert csak így bízhat abban, hogy célhoz ér, hogy a hatására kialakult nemzeti közszellem újítani fog s hogy a nemzetszemléleti ellentétek nem fognak ismételtlen tragédiára vezetni.

RÁBA LÁSZLÓ

Irányított irodalomtörténet

Sok szó esik mostanában az irányított irodalomról, különösen oly berkekben, ahol egyes határozott célzatú, rendet és fegyelmet követelő rendszabályokat sohasem néztek szívesen, s azok, akik úgy érzik, hogy túllontúl a bőrükre mehet egy kis megfegyelmezés. Az írói szabadság és a költői tehetség hangztatásával igyekezdek ezek a körök hangulatot teremteni a magyar közönség körében maguk mellett, nyilván azért, hogy ők a saját szellemükben és „európaiságukban” ismertessék azután a „jámbo-roknak” az irodalmat. Megszoktuk már azt, hogy ami balról jön, az mind az emberiség, szabadság, humanizmus nevében jön, az az osztatlan és egyetemes igazság, s ami jobbról: az a sötétség, a középkor, az előítéllettel telített igazságtalanság és jogtalanság. Nyilván ezért beszélnek oly sokat balról a francia és angol barátság mellett is, noha erésről egy lépést sem láttunk a trianoni szerencsétlenség meggátlására, sőt az egyik államfő nem rég jelentette ki éppen Párizsban, hogy mindazok, akik az 1919–20-as évek békeszerződéseit ellenében cselekszenek, azok a béke, a jog, az igazság ellenében tesznek...

De hagyjuk a sikamlós talajt, meggyőzni amúgy sem lehet! De ha amár elismerjük a baloldaliasságot irodalmunkban — nincs kétség, hogy ilyen is van (ha eddig kételkedtünk volna benne, ime most mégiscsak kiviláglik!) — akkor a baloldaliságnak fenntebbi jog és igazsága nevében emelünk szót a legújabb baloldali irodalmi termék, Schöpflin Aladár irodalomtörténete ellen. Igenis ellenében, mert ezt ez az irodalomtörténet minden csak nem igazság, minden csak nem jogos rendszerezés. Nem méltathatjuk Schöpflin munkáját arra, hogy részleteibe is belenézzünk. Csak két tényt óhajtok kiemelni Schöpflin művéből: az egyik Gyulai Pálra vonatkozik, a másik a határainkon túl élő magyar irodalomra.

Gyulai Pálról ezt írja: „A genialitást, amely az ő terminológiájában egyet jelent a szertelenséggel és szeszéllyel, egyenesen gyűlöli, mert az sérti a fegyelmet, megbontja a kötelező formákat, nyugtalanságot és zavart idéz elő”. Micsoda égbekiáltó tévedés! Gyulai Pál, aki Petőfinek, a legszertelenebb magyar költőnek első igazi értékelője volt, Arany Jánosnak legjobb barátja, a zsenialitást el ne ismerte volna? Aki tisztában van Gyulai lényével, an-

nak nevetséges az ilyen kijelentés, még akkor is, ha Jókai esetében Gyulai valóban tévedett, bár mai ítéletünk szerint, sokkal kevesebbet tévedett, mint ahogy azt 40—50 év előtt gondolhatták. Ez a tipikus példa elég arra, hogy Schöpflin irányzatosságát megismerhessük.

Aki kezébe veszi Schöpflin könyvét, s átlapozza, rögtön észrevesz valamit. A 20. század magyar irodalmában a Nyugat története 200 oldalt ölel fel, a nyugatosok ismertetése és méltatása 90 oldalt. Az erdélyi irodalom két és fél oldalt, a szlovenszkói 16 sort. Nem mérjük az irodalmat mértékkel, a méltatásokat, kritikákat mércével, de amikor kis, harmadrangu nyugatosok féloldalakat kapnak, akkor Nyirő, Makkai, Kós, Bánffy stb. akik ma kétségkívül a legnagyobbak közé tartoznak, be kell, hogy érjék 3—4 sorral? Aki ismeri a mai magyar irodalmat, annak Schöpflin könyve semmit sem fog jelenteni, rendszert nem kap belőle, csak elfogultságot, s egy leszolgált rendszer, irodalmi irányzat vonagló önigazolását. De aki nem ismeri, az ebből az összefoglalásból csak a Nyugatot ismeri meg, s a magyar irodalom igazi értékeiről sejtelve sem lesz.

Nyilvánvaló, hogy az a szellem, mely Schöpflinnel megíratta a magyar irodalom történetét, olyan irányzatosságot képvisel, amely politikai sikon egyenlő a baloldallal. De jelen esetben tiltakozunk az ellen a beállítás ellen, hogy ez az irány az igazság és jogos kritika nevét viselhesse. Jól tudjuk, hogy ezzel a könyvvel nincs más célzat, mint a Nyugat szellemét propagálni, s megerősíteni. Irányzatosságot képviselni a szellem szabadsága és az írói szabadság védelme nevében. Ám lehet, hogy a papír türelme elvisel mindennemű irányzatosságot, de az idő haladása vissza nem hozza sohasem azt, ami elmúlt, soha életre nem kelti azt, aminek ma már csak fejfája és tisztességgel meggyászolt múltja van. A Nyugat „európaiaskodó” szellemét, mely magát idegen érdekeknek és üzleti szempontoknak áldozta fel, s mely irodalmunkat oly részekre szakította, amik sohasem egyesülhetnek, ma már semmi sem hozza vissza közénk irányával — még Schöpflin Aladár irányzatos irodalomtörténete sem.

DR. BELOHORSZKY FERENC

Kisebbségi nyilatkozat rólunk

Új folyóiratot hozott címünkre Prágából a posta. A címe: *Új szellem*. Prágában szerkesztik, a csehszlovákiai magyar kisebbség kultúrpolitikai szemléje. Nincs módunkban, hogy a szemle egész tartalmát, minden egyes cikkét ismertessük: mindössze egy számot láttunk belőle, — ezt majd akkor fogjuk megtenni, ha egységes képet kapunk irányáról, mondanivalójáról. Most csak egy érdekes cikket ragadunk ki, amelyet izgatottan, dobogó szív-

vel kellene minden magyarországi magyarnak elolvasnia, ha nemzete sorsa a szíven fekszik. Azt hiszem, hogy azt az érzést, amely a cikk elolvasása után elfog, a legjobban „szégyenérzet” elnevezéssel illelhetném.

De lássunk egy-két részletet a cikkből:

„... milyen tragikusan keveset, sőt bűnösen semmit sem tudnak rólunk a magyarországi magyarok... ködös frázisokat emlegetnek csak, a tényeket, a valóságot nem ismerik. És nem is akarják megismerni. Valóságos öngyilkos elzárkózás ez már. Ime a szomorúan jellemző példa: ösztöndíjas diákok útíttervet készítenek Olaszországon, Ausztrián keresztül. Mondom nekik, hogy Németországon és Csehországon át olcsóbb lenne az út és tanulságosabb is. „Mi Csehszlovákián keresztül nem utazunk” — válaszolták méltatlankodva. „Nem vagyunk kíváncsiak Csehszlovákiára”. Ezek a jövőben magyar vezetők egyszóval nem kíváncsiak arra az országra, amelyben 800.000 nemzettársuk él, nem kíváncsiak arra a helyzetre, amelyben ez a 800.000 magyar él és nem kíváncsiak ránk sem, 800.000 magyarra. Járják a világot, nyaralnak tenger mellett, Ausztriában és német városokban, de azt a vidéket és azt az országot, amelyben mi állunk, göggel elkerülik. Ösztöndíjakat kapnak Európa minden lehető és lehetetlen országába, magas összeget költenek el világvárosokban, előkelő Collegiumokban laknak, de az még nem jutott senkinek az eszébe, hogy Vágfarkasdra, vagy Kuntapolcára küldjön eredményes tanulmányútra arra érdemes fiatalokat”...

„... Szomorú ez nagyon. S a legszomorúbb az, hogy majdnem érthetetlenül néztünk egymásra, mint közös nyelven beszélő idegenek. Nincs többé egységes magyar lélek. S ez a magyarság igazi Trianonja, de ennek a második hasadásnak az okai mi vagyunk, magyarok. Sőt még azt a vádat is leszőgezhetjük nyugodtan, hogy elsősorban az anyaországbeli magyarság az oka ennek a hasadásnak. Mert tragikus az a közömbösség, amellyel nézik életünket. Az angol gyarmatok viszonyairól többet tudnak, mint rólunk. Szinte nevetségesen nem ismernek bennünket és helyzetünket. Felemlíték néhány példát. Határtalanul csodálkoztak, amikor megtudták, hogy magyar gimnáziumban érettségiztem. Nem akarták elhinni, hogy az utcákon szabad magyarul beszélni. Azt hitték, tréfálunk, vagy hogy prágai ágensek vagyunk. Sokat és kíváncsian kérdeztek s nagy érdeklődéssel és a becsapottak gyámoltalanságával hallgatták feleleteinket. „Mi minderről nem tudtunk semmit” — mondták búsan. Miről tudtak hát? Ime néhány kérdés, amiket mi adtunk fel nekik s amire még csak hozzávetőlegesen sem válaszoltak: Mennyi magyar él Csehszlovákiában? Mennyi magyar él Pozsonyban, Kassán? Milyen politikai pártok között oszlik meg a magyarság s milyen arányban? Hány magyar pénzintézet van? Mennyi a magyar nemzetiségű állami hivatalnok? Hány magyar középiskola van? Hány magyar főiskolás tanúl a csehszlovák egyetemeken? Milyen főiskolás egyesületek, mozgalmak működnek? ...

"... Így, ahogy vagyunk : részekre szaggatottan, áldozatok leszünk csupán. Az első nagyobb étvágyú támadás felfal bennünket. De jaj, nemzetünknek még a legkiválóbb választottjai is bűvösnek hitt frázisokat mormolnak, sült galambot várnak. S mi itt, kisebbségi sorsból, hiába figyelmeztetjük, hiába kérjük őket : elfordulnak tőlünk."

Kell-e mindehhez kommentár? Akiben van egy kis lelkiismeret, annak így is elég, szemelvényekben, jegyzetek nélkül. Lelkiismeretes magyar írta mindent, aki teljes egészében szenvedni a kisebbségi sorsot s akinek megadatott az összehasonlítás. Ha csak elkeseredést szültem vele, hogy idéztem : rosszat tettem. De ha lesz egy pár ember, aki ennek a pár sornak a hatására a kisebbségi élet tanulmányozása felé fordul : valamit, keveset, elértem célomból.

DR. SZIKLAY LÁSZLÓ

HOLMI

HÁROM NAGY HALOTTJA

volt az elmúlt hónapok alatt a magyar irodalomnak. Három jellegzetes alak távozott el a magyar irodalomból, akik egyéniségükkel sajátossá tudták tenni az újabb irodalmunkat. Összeköti őket a határozott egyéniségük mellett az is, hogy mindhármán a nemzeti eszme élő harcosai voltak irodalmunkban, s elvesztésük ezért talán a legfájóbb, mert e téren amugy sem igen gazdag irodalmunk jelesei távoztak el a hallhatatlanságba.

Tormay Cecil az első, akinek váratlan halála megremegtette mindazok szívét, akik feledhetetlenül szép **BUJDOSÓ KÖNYVÉT** olvasták. *Tormay Cecil* irodalmi értékét az a meleg szív határozta meg, amelyik nélkül igazi író nincsen, s az a határozott célirányosság, amelyik egész életét megnevesítette. Jellegzetes alakja volt a háború utáni magyar irodalomnak, nemcsak azért mert színében, eszközeiben olyant hozott és mutatott be, amit elegendig magyar nőirótól nem kapunk, hanem főként azért, mert azok közé a kevesek közé tartozott, akik régóta érezték és tudták, minő nemes hivatása van az irodalomnak a nemzeti közösség életében. *Tormay* ! *Cecil* témáit, problémáit mindig a nemzeti életből vette és akár a jelenhez, akár a múlthoz nyult, lehetetlen nem volt észrevenni a kiváló

írói érzékkel párosult művészi intuiciót, ami munkájában és sikerében segítségére volt. Azok közé tartozott, akik nemcsak pesszimista hangulatott teremtettek az olvasó lelkében a probléma felvetésével, hanem akik megoldást is adtak, tüzet gyújtottak elhidegült és márvánnyá dermedt oltárokon. Ezt az író és azt a fáradhatatlan szervezőt siratjuk benne, aki a magyar asszonyokat egységbe akarta foglalni nem mindennapi elgondolással és tervvel. Akad-e utódja, aki az eszményt meg tudja az ő útján valósítani —, a jövő, nemzetünk jövője sorsa mutatja meg!

Az „ösdíakot” is el kellett fiatalon, élete teljében temetni, s vele is szegényebbek lettünk, mert lefoszlott vele irodalmunk arcáról egy jellegzetes vonás, amelyik a derűt és boldogságot varázsolta közénk. *Komáromi János* is azok közé tartozott, akik mindig a nemzeti életet tartották annak az Igéretföldnek, ahonnan az író mérhetetlenül meríthet, s élményeiket, emlékeiket bájos képekben élénkvarázsolva, olvasót, fiatal és öreg egyaránt illúzióba tudtak ringatni. Háborús képei, diákemlékei, regényei mindig telve voltak azokkal a képekkel, amelyek illúziókba ringathatnak és boldoggá tehetnek mai sötét és kietlen korunkban. Az a művészi ihlet, amely ezeket az írásokat megtöltötte, az a finom, könnyed stílus pedig *Jókai* óta

olyan széles népréteget nem tudott magához kötni örök magyar tulajdonaival: humorával és élményszerűségével, mint a császári és királyi napok megtért szerzője.

Pekár Gyuláról lehetett sokféle vélemény, s írói értékéről vitatkozhatnak már most a magyar irodalom kritikussai. Azt a hátrazott ténnyt azonban nem lehet letagadni, hogy egyike volt azon keveseknek, akik az európai színek sokféleségét magukba olvasztva sohasem használták arra, hogy nemzeti jellemüket levetkőzzék, s egy általános emberhez közeledjenek, amivel sejtelmesebbnek, értelmetlenebbnek, s egyben meghatározatlanabbnak látszanak. Pekár Gyula, mint író széleslátókörű embernek mutatkozott be már első írásaival, s fejlődésében, különösen az ATTILA-ban igazi kiforrott írónak bizonyult. Nemcsak problémái voltak, de megoldásában, a színek elevevességében felébreszthette egy nemzet lelkiismeretét is írásaival. Nemes pártosza ahhoz a záradforduló irányhoz tartozott, amelyik nem a külszin csillogásával, hanem lelkesítő érzésvilágával fenköltségével akart hatni olvasóira. Hogy átérezte, hitte is azt, amit pártoszával elmondott akár írásaiban, akár az elnöki székéből, csak emeli azt az értéket, amit az elfogulatlan és a nemzeti irányt nem politikainak vevő olvasó Pekárban mindig felfedezett. Vele egy korszak tűnik el a Petőfi Társaság életéből, az a korszak, amelyik Jókai Mór örököseit romantikus színeivel jellemezte. De eltűnt vele az a sajátos írói egyéniség is, aki a turáni hitet az európaissággal olyan mélyen magába és írásaiba tudta olvasztani.

Mindhármuk fájó elvesztése sokkal szegényebbé tette hazai nemzeti irodalmunkat. Bizalmunk egyedül az, hogy helyükbe olyanok nőttek már fel, akik az elvesztett színeket visszavarázsolják a magyar irodalomba, s megszerzik irodalmunk három jelenségének a hallhatatlanságban azt, hogy amit nekik már nem sikerült megvalósítani, az utódok kegyelete és nemesen tartott örökségük mégis valóra fog egyszer válni.

HUNGARUS

DR. SZENTGYÖRGYI ALBERT

a szegedi egyetem kiváló professzora, akiről hetek óta beszél mindenki Magyarországon, akinek neve ma nemcsak nálunk, de az egész világon ismeretes.

A Nobel díjat magyarországi, ittélő és dolgozó ember először nyeri, s ez már magában véve is olyan rendkívüli dolog, hogy arról megemlékezni nemzeti kötelesség. Minket ebben a kitüntetésben, ami egyéni volta mellett az egész magyarság kitüntetése is, főképen az érdekelhet, hogy a kitüntetett éveken keresztül külföldön dolgozott, hazakerült s idehaza a legnagyobb nehézségek árán tudta csak terveit megvalósítani, s mindezek ellenére is sikerült olyan felfedezésekhez jutni, amelyek rendkívüli-ügükkel az egész világ tudós érdeklődését öfelé irányították. Az érdekel, hogy ebben az országban sajna, milyen kevés juthat azoknak az embereknek, akik tehetségükkel és páratlan energiájukkal a legnagyobbakra képesek. Hogy a szegénység és nincstelenség ellenére mégis van nivónk és világraszóló erőnk, az a mi legnagyobb nemzeti büszkeségünk. Szentgyörgyi Albertben azt a magyar embert köszöntjük, aki nem ismerve akadályokat, valóra tudta váltani legszebb álmait, s vele egy nemzetet megtudott ajándékozni tehetségének és fényes munkájának jutalmával, a világhírrrel, ami a legnemesebbeknek jut csak osztályrészül, s ami valóban mindig a fajtának a büszkesége, mely a tehetséget magából kibontotta. Az első Nobel díjas magyar tudóst hála és tisztelet hangján köszöntjük mi is.

—EGE—

YGGDRASIL

furcsa különös szó. Még a nyelvekben járatos is értetlenül áll meg előtte, legfeljebb a szó hangulata tudja megkapni, amely érdekes, felemelő és tág horizontot ad. — az értelmét megfejtteni alig lehet. Az Eddák szava ez, Carlyle tette népszerűvé, az Élet fáját jelenti. Úgyes, hogy az a francia folyóirat, amely az egész világ költészetéről akar képet adni s így francia nyelven, a mai kultúrának talán legkiműveltebb, legesztétikusabb nyelven akarja egymáshoz közelebb hozni az egyes nemzeteket a kultúrán keresztül, épp ezt választotta címül. Valóban a költészet az élet fája: amennyire a nemzet sajátos talajából fakadt s annak zamatját hordozza magával, annyira fel tudja emelni a más talajból kinőtt olvasót is a szépség emberi, sőt emberfölötti értékei fölé.

Örömmel vesszük kezünkbe az Yggdrasil 1937. július-augusztusi számát. A

nemes célú folyóirat a magyar költészetet is fölvette építő programjának egyik számaul. Mi, akik ismerjük a magyar költészet fejlődését, mert hiszen vérünkbe vált, tudjuk mit ér, össze tudjuk hasonlítani más nemzetek költészetével s megérezzük sajátos, utánozhatatlan zamatját. De fájdalommal vettük mindannyiszor tudomásul, hogy amennyire értékelni és élvezni tudjuk mi a külföld költészetét, annyira ismeretlenek a magyar szépirodalom emberileg is kiváló értékei más nemzetek előtt. R. S. cikke az Yggdrasill-ban: „*Un ensemble de la poésie hongroise*” bevezetésében rá is mutat a kis népek költőjének tragikus helyzetére, arra, hogy szavát nem értik meg országának határain túl.

Az Yggdrasill tehát emberileg is nagy-szerű munkát végzett akkor, mikor az előbb említett bevezető cikk után Vörösmartynak, Petőfinek, Aranyinak és Adynak, Babitsnak, Kosztolányinak néhány remekművét bemutatta francia nyelven. De felbecsülhetetlen a cikk és fordítások értéke nemzeti szempontból is. Ismeretlenségünk-ből, kicsinységünk-ből épen a kultúra és legelsősorban nagy költőink szárnyán tudunk kiemelkedni.

R. S. bevezető cikke röviden ismerteti azokat a sajátos vonásokat, amelyek a felsorolt magyar költőket jellemzik. Mint minden összefoglalás: vázlatos és csak egyes vonásokat tud megörökíteni, viszont nagyszerűen tömör és ki tudja emelni az egyes költők legjellemzőbb vonásait. Mintha a hatásokat (persze francia közönségről lévén szó; a francia hatásokat) egy kissé tulságosan kiemelné. Igaz, hogy ez nagyon jó figyelemkeltő eszköz a francia közönség számára, amely mindent a maga kultúráján keresztül ismer és hajlandó eismerni, de épen ezért veszedelmes is lehet: a felületes olvasó azt hiheti, hogy a magyar költészetben tulságosan sok az epigon-iz. Pedig hogy ez minden kétségtelen hatás ellenére is nem így van, azt talán fölösleges magyaráznom.

A fordításokat Sauvageot Aurélien a párisi keleti nyelvek foiskolájának magyar tanára, a francia magyar kulturális kapcsolatok fáradhatatlan harcosa, Molnos-Müller Lipót, a párisi magyar tanulmányi központ igazgatója, akinek nevét szintén jól ismerjük a magyar költészet népszerűsítése terén, valamint Bencze Jenő és Gáspár Margit végezték el. Az egyes versek kiválasztása csak elismerést érdemel: mind a hat költő-

óriásunk legjellemzőbb és francia szemmel nézve is legértékesebb darabjai kerültek bele a gyűjteménybe. Azok a bevezető sorok pedig, melyek minden egyes költő egész művét mutatják be, igen plasztikusak és rövidegük ellenére is sokatmondók.

A fordítás, persze, igen nehéz volt. Amennyire művelt, csiszolt nyelv a francia, s amennyire ki tudja fejezni a legaprólékosabb árnyalatokat is, annyira tehetetlen a francia fordító az olyan csak magyarul és magyar környezetben hatni tudó verssel szemben, mint pl. Petőfi; A faluban utcahosszat... c. dalocskája. Amilyen kedves, mesterien közvetlen Magyarul, épolyan szürke és semmitmondó a francia fordításban. Már Vörösmarty pátosa, nemes emelkedettsége jobban érvényesül, A Csongor és Tünde híres Ej-monológia pedig egyenesen mestermű a fordításban is, annak ellenére, hogy Vörösmarty nehéz nyelve sokszor állította a fordítót nehéz kérdések elé. (Pl.: „Kimerhetetlen légátárokon, franciául: „Sur les frontières sans mesure de l'air.”) Petőfi, a dalköltő, hiába, bele kell nyugodnunk, ismeretlen, vagy szürke, igénytelen marad továbbra is az idegenek előtt, az Egy gondolat bant engemet és a szeptember végén fordítása ellenben nagyon hatásos. Külön ki kell emelnünk Arany Ágnes asszonyát. Ha a magyar nyelv zengzetességét a fordítás nem is tudja visszaadni, a lelkiismeret tragikus vergődése franciául is megkapó. Arany János balladái tehát mégis csak tudnak érvényesülni a világ irodalomba! — A fordítók sokkal könnyebben tudtak megbirkózni Ady, Babits és Kosztolányi művészetével. Nemcsak azért, mert e három nagy modern költőnk talán közelebb áll nyugathoz, mint klasszikusaink, hanem azért is, mert kifejezőmódjuk, képeik, meglátásaik értetőbbek a mai francia lélek számára, mint a tözsgyökeres magyar talajból s a mult századból sarjadt Vörösmartyé, Petőfié, Aranye. Különösen Kosztolányi: „A szegény kisgyermek panaszai”-ból és a „A bús férfi panaszai”-ból vett néhány szemelvénynek fordítása sikerült; a nemrégien elhunyt nagy költő finom sokatmondó kifejezés módja, impresszionista színei, lelki finomsága maradéktalanul megvan a francia fordításban is.

(S erre mi, nyiregyházaik is büszkék lehetünk. Gáspár Margit, a nyiregyházi kulturális élet eddig is jól ismert munkása Párisban is bebizonyította, hogy nagy

intelligenciájával és tehetségével mindenütt tudja szolgálni a magyar kultúrát.)

Juhász Géza és Hankiss János: Panorama de la Littérature Hongroise, valamint Hankiss János és Molnos-Müller Lipót: Anthologie de la Poésie Hongroise c. munkái után ez a cikk s az ismertetett fordítások újabb bizonyítékai, hogy a magyar költészet megtalálta útját a nagy világ felé.

DR. SZIKLAY LÁSZLÓ

ORBÁN DEZSŐ: AZ ÉN FÖLDEM

Egyetemi Nyomda, Bpest, 1937.

A Magyar Könyvbarátok Kiskönyvei között jelent meg, a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadásában Orbán Dezső legújabb könyve, amely minden eddigi írásánál elevenebb és közvetlenebb. A godtalan gazdagságból mároldolnapra a legszűkösebb nincstelenségbe került testvérpár a hőse, akik azonban nem veszítik el bátorságukat. Egyikük bájos, üde lányka, helyzetük minden kínálkozó lehetőséget megragadva küzd talpraállásért, amiben öccse friss, diákos jékedvvel és lendülettel segít neki. Egy talpalatnyi, életet termő földet indítnak neki küzdeni s sikerül is nekik az, amihez pedig a legerősebb akarattal, kitartással és hittel szükséges. A két hős és mellettük az aranyos humorú Béla bácsi, az új ifjúsági irodalom legszeretettebb alakjai lesznek. Orbán ragyogó írásművészete bizonyára mindenkit meghódít számukra. A pompás könyvet melegen ajánljuk azoknak, akik gyermeküknek komoly, jó, hazafias érzésű és meleg lelkeséget árasztó könyvet akarnak a lélek ünnepére beszerezni. A könyvet még továbbá teszük Tamás Elemér izlész rajzai. (Ára egészvászonkötésben, diszkötés 3 P 80 fillér.

-EZ-

SZTRÓKAY KÁLMÁN:

A TERMÉSZET TITKAINYOMÁBAN

Budapest, 1937. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadása

A mai élet a természettudományoké. Természetes, hogy az ember a legnagyobb érdeklődéssel fordul azok felé a könyvek felé, amelyek a természet titkaiba vezetnek be minket. Ilyen könyvet ajándékoz nekünk a Magyar Könyvbarátok Szövetsége idei második illetménykötetével: Sztrókay könyvével. A

Könyvbarátok Nagy Könyvei sorozatában megjelent könyv a mindnyájunkat körülvevő természetről szól. Arról a hatalmas mindenségről, amelyik alakulását és alakító erejét féltékenyen rejteli el évezredek óta. Ez a könyv nagyszerű áttekintés a legérdekesebb detektívtörténetből a természet titkainak kinyomozásából. Beszámoló három évszázad sokezer kutató detektívjének nagyszerű sikereiről, ravasz trükkjeiről, mesterkedéseiről a természet titkainak hajszolásában. Előttünk alakul ki a fizika meglepő világszemlélete, amely az egész mai civilizációnak az alapja s meglepetése az, hogy nem is oly nehéz ezt a világszemléletet megérteni. Még azok is, akik talán az iskolában irtóztak a fizikától, meglepve látják majd, hogy mennyire érdekes és milyen könnyen érthető, milyen szép tudomány ez. Az olvasó szinte észre sem fogja venni és már egészen otthon van a fizika izgalmasan érdekes világában, hogy azután maga is részt vegyen a tudósok kutató munkájában játékos könnyedséggel. A pompás könyvet melegen ajánljuk azoknak, akik érdekléscsillót, tanulságosat akarnak egyszerre olvasni. A könyv illusztrálása külön meglepetés. Say Kornél vidám és szellemes rajzai nemcsak tarkítják a szöveget, hanem szervesen hozzá is tartoznak. (A könyv ára egészvászonkötésben 6 P).

-BF-

BARÁNSZKY JÓB LÁSZLÓ:

A MAGYAR SZÉPPRÓZA TÖRTÉNETE SZEMELVÉNYEKBEN

Tanítás problémái 18. szám. — Egyetemi Nyomda 1937.

A nagyszerű Tanítás problémái sorozat ismét olyan kiadvánnyal örvendeztet meg olvasóit, amelynek termő haszna lesz széles rétegekben. Baránszky Jób állította most össze a magyar széppróza történetét szemelvényekben. Stílustörténeti áttekintést ad igen jó szemelvényekkel megvilágítva a kódexek, biblíák, barokk, romantika, realizmus, impresszionizmus egyes korait. Majd a regény szervezetével, a párbeszéd, jellemzés, korrajz, alapeszme, szerkezet tipikus példáival világítja meg a prózánk fejlődését. Azon lehet vitatkozni, hogy lehetett volna itt-ott találobb és jellemzőbb példákat is bemutatni, annyi bizonyos, hogy ez a hézagpótló munka a maga nemében irodalmunkban egészen egyéni, és különleges jelentősége van.

Nemcsak a pedagógus veheti jóhasznát, hanem a művelt nagyközönségnek is tanulmányos lehet Baránszky könyve, amely 560 lapon jelent meg. (Ara fűzv 4 P.)

—YC—

MAKAY GUSZTÁV:

*A halál költészete a magyar lírában
Vörösmartylól Adyig.*

(Pécs, a szerző kiadása, 1937)

Az irodalomtörténész kettős feladatát: egyrészt a költők lelkivilágának, egyéniségének vizsgálatát, másrészt pedig az egyes korszakok között lévő összefüggések megvilágítását egyaránt visszatűrózi ez a könyv. Magának a tételnek a kitűzése is feltételezi a kettősséget, illetőleg: a teljességet a kidolgozásban. De a szerző elegendő is tett a célkitűzésben adódó feladatnak.

A halál, az elmulás azóta probléma, mióta ember él a földön s lesz is mindaddig, amíg ember élni fog. Látszólag tisztán filozófiai kérdés; a halál mélységeivel és a halál utáni élet nagy kérdéseivel azonban minden fejlettebb lélek foglalkozik, a „nagy kérdőjel” ott él azokban a szellemekben is, akik nem filozófiai hajlandóságaik. A költő, aki természeténél fogva érzékenyebb minden lelki mélységgel szemben mint más, sokkal hamarabb és érthetőbben is jut el a halálkérdéshez. Így kerül a probléma a filozófia síkjáról az érzelmére, így lesz a kérdésből a metafizikain kívül — lélektani is. Annak az irodalomtörténésznek, aki a halálköltészet fejlődésével foglalkozik, természetesen, a pszichológia szemszögéből kell megvilágítania ezt a fejlődést az egyes költők lelkivilágának teljes megértésén és értékelésén keresztül.

Makay Gusztáv egyénisége tökéletesen megfelel ennek a feladatnak. Nagyszerű érzéke van ahhoz, hogy a költők lelkivilágnak legkisebb rezdüléseit, finomságait is elénk tárja s így olyan mélységekhez is eljusson, amelyeket a felületes szemlélő alig tud észrevenni, vagy legalább is csak sejteni tud a magyar lírában. Így egyes fejezetei (az egyes költők egyénenként való ismertetése) külön-külön is tökéletes egységként hatnak az olvasóra nemcsak azért, mert segítségükkel egy Vörösmarty, Arany, Tompa, Reviczky, Ady, stb. olvasása új élménnyé válik a már „ismerő” számára is, hanem azért is, mert külön-külön is tökéletes lélektani tanulmányok, amelyekben egy-egy nagy szellem a pszichológus „médiuma”. A szerző mégse esik

az öncélúság hibájába. Az egyes költők lelkivilágát, halál-problematikájuk vergődését, halálvágyukat, életesdésüket, halálkutatásukat stb., stb. nagyszerűen illeszti be a magyar szellem egységes fejlődési vonalába, rendszeresen és alaposan ki tudja mutatni azt is, hogy az egyes költők halálproblematikája, — az egyén hajlamainak és önállóságának kétségtelen főszerepétől eltekintve, — hogyan kapcsolódik bele a korszellembe. Így a tanulmány nemcsak azért érdekes, mert nagy lírikusaink lelkivilágának új mélységeit tárja elénk, hanem azért is, mert ezekkel nagyszerűen egészíti ki szintetikus irodalmi ismereteinket is.

A lélekbuvár finomsága és az irodalomtörténész rendszeressége egyesül tehát Makay tanulmányában. Ezt a rendszerességet még az az alaposág is kiegészíti, amellyel idézeteit összeválogatja (— s ezek az idézetek nagyszerűen világítják meg az egyes költőkről szóló mondanivalóit is sokoldalúan, csaknem teljeseznek mondhatók —), no, meg az is, hogy alapos forrástanulmányokat végzett, saját eredeti megállapításait állandóan összeveti az eddigi eredményekkel.

Bennünket, magyar olvasóközönséget még egy szempontból érdekelhet ez a könyv: a magyar halálköltészet fejlődésének vizsgálata végül is azt a szintetikus kérdést adja a szerző tollába: hogyan reagál egyetemes magyar lélek a költőkön keresztül a halál metafizikai problémájára? Makay érdekesen felel a kérdésre: „Filozófus lélek-e a magyar? A felelet: nem elvont gondolkodó, de mélyérzésű és komoly, és lírai, szubjektív alaptermészetének megfelelően erős problémaérzékét is a lírában éli ki. — Az a tény, hogy a halál költészetét minden nevezetesebb költőnkél megtaláljuk, a magyar lélek sajátos, komoly beirányozottságára mutat.”

Minden irodalomtörténeti értékén felül: érdekes olvasmány ez a könyv mindazok számára, akik szeretik az elmélyülést és az irodalmi élményeket. Komoly, de sohasem modoros és a legnehezebb problémákon is könnyedén átjutó stílusa pedig kellemes olvasmánnyá teszi. Megérdemli, hogy minél többen elolvassák! **DR. SZIKLAY LÁSZLÓ**

CS. SZABÓ LÁSZLÓ:

*Doveri átkelés. Cserépfalvi kiadása.
1937. Budapest.*

A tehetséges fiatal magyar író újabb könyve határozott érték irodalmunkban.

Egész új példája a magyar sors mai problémafelvetésének irodalmi síkban. Rendkívül érdekesen eleveníti meg belgiumi, francia és angol tapasztalatait, s minden sorából árad a finom, művelt, előkelő és minden kérdéssel tisztában levő eupéer lehelete. A nagyszerű megjelenítőerővel pompás stíluskészség párosul, s Cs. Szabó elragadhatja olvasóját a magasabb szférákba is stílzeneiségeivel. Csak egyet nem értünk: ennek az izzig-vérig pompás írónak, ennek a földszertetért oly mélységesen rajongó embernek miért kell angломániában szenvednie? Mert angломánia az, amit írásban olvashatunk? Mit akar ezzel? Csak nem képzelet azt, hogy Magyarország angol utakra térhet? Csak nem hiszi azt, hogy az angol szellemmel igazulhatunk csak meg? Mert ha ezt képzelné, akkor fel kellene tételezni róla azt, hogy nem ismeri azokat a történeti erőket és törvényeket, melyek ezt teljesen lehetetlené teszik. Nem, Magyarországot csakis Magyar uton és magyar érzéssel megmenteni és megigazulás felé vezetni, azzal, ami ez angломániát levonva Szabó László soraiból is árad: tiszta, rajongó és áldozatos magyar szeretettel és küzdeni akarással, alkotással. Minden külföldi út, minden külföldi élmény végeredményben csak ezt az egyetlen nagy igazságot vetheti elénk. Ha maradéktalanul ezt olvashatnók ki Cs. Szabó művéből, akkor megújodottan tennők le a könyvet, így azonban egy kis keserű szájíz marad a regény elolvasása után bennünk, amit rokonszenves írói egyénisége sem tud bennünk semlegesíteni.

HUNGARUS

IGNÁCZ RÓZSA:

ANYANYELVE MAGYAR

(Budapest, 1937. Dante.)

Manapság, amikor elárasztanak minket a magyarságot legkevésbé érdeklő külföldi regényírók óbiákorú műveivel, s a magyar irodalom reprezentánsai is inkább a szellemesség franciás ízét valják művészeknek, mint a magyar sorsproblémák megérintését, akkor olyan regény, mint az Ignác Rózsáé egész külön helyet kell, hogy kapjon. A mai Erdélyt adja elénk úgy amint előtünk él, amint a mai zürzavarban kavarog, amint benne él az, aki csak két három hétig van közöttük. Az újdonsült urak és egy fiatal leány magya-

ros élete kerülnek egymással szembe a problémák, az élő valóságok egész során át, s a való élet örömei, fájdalmai vetődnek papírra olyan kiváló művészettel, ami a legkiválóbbaknak is becsületére válnék. Az a természetes hang, ami írását élteti, az az elpusztíthatatlan jókedély, ami minden alakját emberré és igazi emberré teszi: Ignác Rózsá legnagyobb írói érdeme. Látszik rajta, hogy átélt sokat abból, amit megirt, s látszik rajta az is, hogy nem elméletből ismeri az erdélyi kérdést, hanem igazán benne élt, szívével-lelkével benne él ma is. Ez a regényének, első regényének igazi értéke, s ezért hálás neki minden magyar olvasó, ezért lát benne jövő ígértet és minden pátoztól és lírai ömlengéstől mentes komoly magyar tehetséget. Köszönjük Ignác Rózsának ezt a szép, nagyon szép magyar regényt.

BELOHORSZKY FERENC DR.

HERCEG JÁNOS;

TÓ MELLETT VÁROS

Budapest, 1937. Dante.

A vajdasági író regénye hangulatkép. Az álombamerült bácskai kis város hangulata örökítődik meg egy érdekes és különös szerelmi történet keretében. Álom és valóság olvad itt egybe, s a szerző elkerül minden úgynevezett regényességet. Pedig témája egész egyszerű: egy kisvárosi fiatalember megszokottai barátja feleségét. Az eleven rajzot a keret adja meg, az a keret, amelyik megfesti a magyar életet a kisvárosban, megismerteti a kispolgárral, proletárral, paraszttal egyaránt. Herceg János megérzékelleti velünk azt a lelkiséget is, amit csak a legkitűnőbb írók képesek, stílusa pedig egyenesen könnyed, analízisével nem nehezül meg egy cseppet sem. Könyve határozott nyeresége irodalmunknak. (Ára 2.50 Pengő.)

—RENC—

MAKKAI JÁNOS:

A háborúutáni Magyarország

Bp. 1937 Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

Pompás könyvvel ajándékozott meg minket Makkai János országgyűlési képviselő. Tiszta, világos, határozott világnézetű könyvében bemutatja őszintén és tárgyilagosan hazánk utolsó 18 esztendejének képét, s meg kell vallanunk: kevés könyvet olvastunk oly nagy érdeklődéssel és annyi megértéssel, mint

ezt a szép munkát. A hét fejezet elsőjében a szerző a magyarság sorsát rajzolja meg Trianon után átlalános, statisztikai adatokkal megvilágított vonásokkal. Az új magyar állam európai elhelyezkedésében igazolja mi volt az oka annak, hogy hazánk politikailag ismét affelé az irány felé fordult, mint a háború előtt. Harmadik, legérdekesebb fejezetében a mai társadalmunk alapjait rajzolja meg. Nemcsak az érem egyik, de másik, hibás oldalát sem rejteti el, sőt sokat foglalkozik a neobarokk társadalmunk kifejlésével és az irányzat okaival. Gazdasági rendszerünket külön fejezetben ismerteti nem egy helyen az avatott gazdasági ember pompás kritikájával. Ötödik fejezete Közéletünk válságát adja elő. A különféle irányok és irányzatok keletkezései, szellemi okait fejtegeti határozott biztonsággal. Hatodik fejezete szellemi életünk válságára mutat rá, s pompásan igazítja el az olvasót a mai irodalmunk sokfeleágazó útvesztőjében. Két nagy szellemet lát a háborúutáni magyarság szellemi életében: Szekfű Gyulát, Szabó Dezsőt. — Végül Utóhangjában összegezve eredményeket kiutat keres a jövőbe s a világlátású magyar írópolitikus arra a meggyőződésre jut, hogy csak a „magyar fajt védő, erősítő, rendszerező és népi erőinket kifejlesztő politikát folytathatunk, mert örök csak a nép, s ha erős a nép, akkor erős a nemzet is”. „A régi jelzőszavakra, a régi igazságokra, a tradíciókra s a szent és naív nemzeti hipokrizisekre szükségünk lehet addig, míg azok erőt jelentenek, de ha bálványokká válnak — helyettük új igazságokat kell hoznunk, s a kihűlt formákba új tartalmat kell öntenünk.” Vajha, eszméltető és tanulságos elmefuttatását minél többen olvassák azok közül, akik a valóhelyzet nemismerésével, vagy egyenes félreismerésével, tudatos tévútratereléssel kere-

sik mákonyokban a nemzeti létünk igazi orvosságait. Vajha, igaz volna, hogy az ifjúságunk egyszer meglátja az igaz utat, mely a Jövendő Magyarországhoz vezet.

BELOHORSZKY FERENC

A BESSENYEI KÖR JUBILÁRIS ESZTENDEJE

lesz az 1938. év. Ekkor ünnepli a Kör 40 éves fennállását. A Kör ezt az évet nagyszerűen előkészített programmal öhajítja megünnepelni. Irodalmi szakosztálya pompás estéket vett tervbe, s leköötötte az erdélyi írók egy jeles csoportját, akik december 6-án este adnak elő, azonkívül a budapesti Vajda János Társaságot, a Láthatárt, a debreceni Ady Társaságot látja vendégül egy-egy este. November 27-én adja vissza a mátészalkai Kölcsey Kör a Bessenyei Kör tavaszi látogatását. December 11-én pedig a budapesti Népfőiskola meghívására ad elő a Bessenyei Kör Pesten a Zeneakadémián. Budapest városa ezt a vendégcsereplést januárban egy monstre esettel viszonozza Nyíregyházán, amikor Szendy Károly polgármester vezetésével a főváros kiváló művészgárdája látogat el hozzánk. Májusban a jubilárisünnepségeken pompás diszközgyűlésen ünnepelné a Kör jubileumát, a KESZ vándorgyűlést tartana itt Kállay Miklós elnökletével. Tiszabercelen, Bessenyei szülőházánál ünnepséget rendezne a Kör, s háziipari kiállításal Szabolcs pompás néprajzi anyagát értékesítené. Ez alkalomból lennének meg a Bessenyei Kör 40 évének története a Szabolcsi Szemle ünnepi számában. Az ünnepségekre az ország társaságai kiküldötteiket küldenék el, s a közönség részére filléres vonat is jönne városunkba. A részletes műsorra a legközelebbi számunkban bőven kitérünk még.

Járjon a nyíregyházi népszerű főiskolai tanfolyam előadásaira.

Minden csütörtökön 5 és 6 órakor vetített képes előadások! Ingyenes belépés!

SZELLEMI TUDOMANYOK IRODALOM — MŰVÉSZET SZÍNHÁZ — ZENE — FILM KRITIKA — NAGYVILÁG	tükör A LEGSZEBB KÉPES FOLYÓIRAT	ÉVENTE 1000 OLDALON, 1000 KÉPPEL, PENGŐ 8-40 KIADÓHIVATAL: BUDA- PEST, IV., EGYETEM-U. 4.
---	--	---

Nyiregyházi Kereskedelmi R.-T.

Iroda : Kállói-u. 3 (Luther-u.) Tel : 383.

ÁLLANDÓAN RAKTÁRON :

**kovács szén, retorta faszén,
tűzifa és hazai szén**

Telep : Alsópázsit 91

Telefonszám : 267.

LEÍRÁS MÁSOLÁS SOKSZOROSÍTÁS
ZOMÁNC Táblák, GUMMIBÉLYEGZŐK

HALÁSZ TIBOR SOKSZOROSÍTÓ
IRODÁJÁBAN

Papír, írószerszám gyári lerakat. KÁLVIN-TÉR 14.

BÉRELJEN TAXI-GÉPIRÓNÓT

1 ÓRA 1 PENGŐ

Nyiregyházi Termény- és Áruraktár Rt. Nyiregyháza

FIÓKRAKTÁR RAKAMAZ
SZESZSZABADRAKTÁR

Zsák- és ponyvakölcsönzés. Olajgyár
Gabonaneműek bizományi adás-vétele.

Elfogad : tárolás, kezelés céljából mindenféle mezőgazdasági
szemesterményt, bort, szeszesítalt, szalonnát stb. Jutányos
kamat mellett lombardkölcsönt nyújt.

Triesti Általános Biztosító Társulat

(Assicurazioni Generali) főigazgatója

Elfogad : Tűzbiztosításokat, életbiztosításokat, betöréses
lopás elleni biztosításokat, baleset és jégkár elleni biztosításokat
kedvező feltételekkel és méltányos díjakkal.

SÖTÉTSÉGBEN VOLT

része bőven a légvédelmi gyakorlat idején, de jó világításban csak akkor lesz, ha lakása, üzlete lámpatesteit, csillárjait szakképzett világítástechnikusnál szerzi be és ilyennel szerelteti.

A „Fulgur” Villamossági és Műszaki Vállalat,

Nyiregyháza, Jókai-u. 4.

szakszerűen és megbízhatóan dolgozik. **Telefon 415.** Csillárok, világítás, villamos háztartási készülékek raktáron. Épületek szerelése a legmodernebb kivitelben. *Villamos fény- és hangjelzőberendezések. Fényreklámok.*

**FÉNYKÉPALBUMOKAT,
KÖNYVTÁRI KÖTÉSEKET,
írómappákat, gobelin montirozásokat,**

IZLÉSES kivitelben és **OLCSÓN** készít :

KISS ISTVÁN KÖNYVKÖTŐ

NYIREGYHÁZA

BERCSÉNYI U. 2.

IZSÁK JÓZSEF R. T.

**NYIREGYHÁZAI FIÓKJA
ZRINYI I. UTCA 5 SZÁM.**

L e g o l c s ó b b bevásárlási forrás mindenféle festékek, háztartási, pipere cikkekben, valamint gyümölcsvédő szerekben.

MÁV. SZÁLLÍTÁSI VÁLLALAT
HÁZTÓL-HÁZIG FORGALOM

A „MATEOSZ” NYIREGYHÁZI KÖRZETÉNEK
FUVARFELVÉTELI IRODÁJA

Áruszállítások. — Beraktározások. — Költöztetések.

RÓTH SÁNDOR szállító **NYIREGYHÁZA**
R Á K Ó C Z I U T C A 15 T E L E F O N : 3 2 3

NŐIKABÁT SZABÓSÁG

Női és leánykabátok, kosztümök gyors és
a legújabb, divatos modellek szerinti el-
készítését hozott, vagy dús raktárámból
választott anyagból v á l l a l o m

SCHWARTZ ÁRON

NYIREGYHÁZA BETHLEN UTCA 47.

DEUTSCH MIKLÓS MŰKÖSZÖRŰS
ÉS KÉSES

Orvosi műszerész, villanyerőre berendezett
mű- és homorú köszörüldeje,
amerikai rendszerű, speciális homorú
korcsolyaköszörülés.

NYIREGYHÁZA, RÁKÓCZI UTCA 7 SZÁM.

Autó, Traktor és Műszaki Ker. Vállalat

KLÓR MIHÁLY

NYIREGYHÁZA. VAY ÁDÁM U. 9. TELEFON: 541

VULKÁNGUMI ÜZEM

NYOMATOTT A KLEIN-NYOMDÁBAN KARCAGON — TELEFONSZÁM: 40.